

Baltic Rim Economies

Estonia – Latvia – Lithuania – Poland

Baltian ja Puolan taloudet vuonna 2004

Baltian ja Puolan taloudet vuonna 2004

– EU-jäsenyyden ja nopean talouskasvun vuosi

Hannu Pirilä

Turun kauppakorkeakoulu, Pan-Eurooppa Instituutti

Toukokuu 2005

Pan-Eurooppa Instituutin verkkojulkaisu 3/2005

ISSN 1795-5076

<http://www.tukkk.fi/pei>

Sisällysluettelo

1	Uuden EU:n talouskasvu kaikkein nopeinta Baltian maissa	3
2	Liittyminen Euroopan unioniin nosti hintoja.....	6
3	Palkat nousivat nopeasti, työttömyysaste laskussa	9
4	Teollisuustuotanto kasvoi nopeimmin Puolassa ja Liettuassa	12
5	Palvelusektori kasvaa tuotannon perässä	14
6	Vienti kasvoi vihdoinkin tuontia nopeammin.....	18
7	Vaihtotaseen alijäämät paisuvat Baltiassa.....	22
8	Suorien sijoitusten määrä jälleen kasvussa	24
9	Nopea EMU-jäsenyys kaikkien tavoitteena.....	28
10	Viron liiketoimintaympäristö uusien EU-maiden eliittiä	31
11	Näkymät vuosille 2005 ja 2006.....	33
12	Tilastotietoa Baltian maiden ja Puolan talouksista.....	35

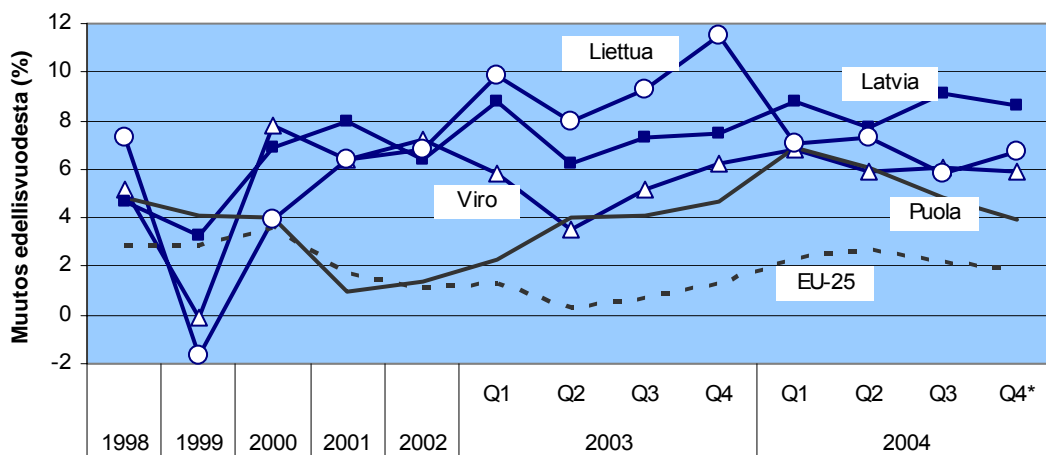
1 Uuden EU:n talouskasvu kaikkein nopeinta Baltian maissa

Baltian maiden nopea talouskasvu jatkui, Puola palasi nopean kasvun uralle

Baltian maiden taloudet ovat kasvaneet ripeästi vuodesta 2000 lähtien ja rikkoneet vuosi toisensa perään analytikkojen kasvuennusteet. Nopea talouskasvu jatkui myös vuonna 2004 EU-alueen vaisusta kokonaiskasvusta huolimatta. Viime vuonna Viron bruttokansantuote kasvoi reaalisesti 6.2 prosenttia edellisvuodesta, Liettuan 6.7 prosenttia ja Latvian ennätyselliset 8.5 prosenttia vuoden 2003 tasosta. Niin Viron, Latvian kuin Liettuankin talouskasvu perustui vankkaan kasvuun lähes kaikilla talouden pääsektoreilla. Baltian talouksien kasvun veturina toimi kotimaisen kysynnän lisääntyminen, jota tuki yksityisen kulutuksen ja investointien vankka kasvu. Lisäksi maiden vienti kasvoi edellisvuosia nopeammin, vaikkakin myös tuonnin jyrkkä kasvu juuri ennen maiden liittymistä Euroopan unioniin kasvatti kauppataaseen alijäämiä.

Puolan talous kääntyi nopeaan kasvuun muutaman heikomman vuoden jälkeen vuoden 2003 loppupuolella. Talouskasvu oli erityisen voimakasta vuoden 2004 alkupuoliskolla, juuri ennen maan liittymistä Euroopan unioniin. Viime vuoden reaalin talouskasvu ylsi 5.3 prosenttiin eli korkeimpaan arvoon sitten 1990-luvun puolivälin. Puolan odotettua nopeamman talouskasvun moottorina oli huikeasti kasvanut vienti zlotyn arvon heikkenemisen tukemana. Viennin kasvu veti myös maan teollisuustuotannon kaksinumeroisille kasvuluvuille. Kuitenkin viime vuoden loppupuolella zlotyn arvo vahvistui nopeasti euroon ja Yhdysvaltain dollariin nähden, mikä heikensi maan vientisektorin kilpailukykyä. Puolan talousnäkymät heikentyivät selvästi vuoden 2004 lopulla, ja vuoden 2005 ensimmäinen vuosineljännes on ollut pettymys. Ilahduttavaa on kuitenkin se, että Puolan julkisen talouden alijäämä ja julkisen velan kasvu jäivät viime vuonna pelättyä pienemmiksi.

Kuvio 1 Bruttokansantuotteen reaalikasvu

Lähde: Baltian maiden ja Puolan tilastoviranomaiset; Eurostat

Viron viime vuoden talouskasvu rakentui voimakkaalle arvonlisäykselle lähes kaikilla talouden pääsektoreilla sekä viennin kasvulle, jota tuki erityisesti maan laajan elektronikkateollisuuden alihankintayritysten viennin lisääntyminen toimialan maailmanlaajuisen elpymisen seurauksena. Arvonlisäys kasvoi kaikilla sektoreilla kalastusta, metsätaloutta ja mineraalien kaivua lukuun ottamatta. Kaikkein nopeinta kasvu oli hotelli- ja ravintolatoiminnassa, jonka arvo nousi voimakkaan Tallinnan-matkailun kasvun tukemana yli 11 prosenttia edellisvuodesta. Majoitusmäärillä mitaten sekä kansallisten että ulkomaalaisten turistien määrä onkin Virossa noin kaksinkertaistunut viimeisen viiden vuoden aikana. Viime vuonna rahoitus ja vakuutustoiminta kasvoivat lähes 11 prosen-

tin vuosivauhtia ja myös tehdasteollisuuden kasvu ylitti 10 prosentin rajan. Rakentaminen kasvoi lähes 10 prosenttia edellisvuodesta ja kuljetukset yli 8 prosenttia. Hitainta kasvu oli koulutuksessa sekä terveys- ja sosiaalipalveluissa. Viron kotimainen kysyntä kasvoi hieman nopeammin kuin kansantuote, 6.6 prosenttia vuodesta 2003. Yksityinen kulutus kasvoi noin 6 prosenttia eli hieman nopeammin kuin edellisvuonna. Vastaavasti julkisen kulutuksen kasvu jäi edellisvuoden alapuolelle. Investointien kasvu lievästi kiihtyi jäädän kuitenkin selvästi vuosien 2000-2002 huippuluvuista.

Latvian talouskasvu ylitti viime vuonna selvästi sekä maan keskuspankin että kansainvälisten talousjärjestöjen ennusteet ja saavutti ennätysellisen 8.5 prosentin reaalkasvun. Lisäksi on huomattava, että Virosta, Liettua ja Puolasta poiketen Latvian talouskasvu kiihtyi loppuvuotta kohden. Vuonna 2004 Latvian talous kasvoi selvästi nopeimmin EU-maiden (25) joukossa, kun vuonna 2003 Liettua piti hallussaan tätä ykkössijaa. Talouden pääsektoreista voimakkaimmin kasvoivat hotelli- ja ravintolatoiminta sekä rakentaminen ja kuljetus, varastointi ja tietoliikenne, kaikki edellä mainitut noin 13 prosentin vuosivauhdilla. Myös kaupan ja mineraalien kaivun kasvu ylitti 10 prosentin rajan. Viron tapaan terveys- ja sosiaalipalvelut sekä koulutus kasvoivat hitaimmin, vain 1-2 prosenttia edellisvuodesta. Latvian talouskasvun moottorina oli kotimaisen kysynnän kasvu ja sen sisällä erittäin voimakas investointien kasvu, sillä investoinnit kiinteään pääomaan kasvoivat peräti 25 prosenttia edellisvuodesta. Myös yksityinen kulutus kasvoi muita Baltian maita nopeammin.

Liettuan talouskasvu hidastui viime vuonna vuoden 2003 ennätysvauhdistaan, noin 10 prosentin tasolta, mutta saavutti silti lähes 7 prosentin reaalisen vuosikasvun. Nopeimmin kasvoi tukku- ja vähittäiskauppa, noin 10 prosenttia edellisvuodesta. Tehdasteollisuuden ja kuljetussektorin kasvu ylsi yli 9 prosenttiin, mutta hotelli- ja ravintolotoiminnan sekä rakentamisen kasvu jäi selvästi Viron ja Latvian lukujen alapuolelle. Liettuan yksityinen kulutus kasvoi voimakkaasti, yli 9 prosenttia, jäädän kuitenkin edellisvuoden kasvuvauhdista. Sitä vastoin investoinnit kiihtyivät peräti 20 prosentin kasvuun.

Puolan vahva talouskasvu viime vuoden ensimmäisellä vuosipuoliskolla yllätti niin kansalliset kuin kansainvälisetkin asiantuntijat. Kasvu perustui lähestyvän EU-jäsenyyden aiheuttamaan kulutuspiikkiin, heikosta zlotysta hyötyneen vientisektorin kasvuun ja vahvaan teollisuustuotannon kasvuun. Kulutuspiikin taustalla olivat EU-jäsenyyteen liittyvät muutokset mm. joidenkin tuotteiden verotuksessa. Talouskasvu kuitenkin hidastui merkittävästi vuoden loppupuolella, kun nopeasti vahvistuva zloty heikensi maan vientisektorin kilpailukykyä, mikä pudotti vastaavasti teollisuustuotannon kasvulukuja. Puolan rakennussektorin matalasuhdanne jatkui jo neljättä vuotta. Sitä vastoin pitkään negatiivisilla kasvuluvuilla olleet investoinnit kääntyivät kasvuun vuoden jälkimmäisellä puoliskolla, mikä ennakoii parempaa aikaa myös maan rakennusteollisuudelle. Puolan yksityinen kulutus kasvoi edellisvuosien tapaan maltillisesti, vain noin 3 prosenttia vuodesta 2003. Investointien kasvu ylsi nyt 5 prosentin tasolle, kun niiden määrä oli laskeutunut edellisen kolmen vuoden ajan. Teollisuustuotannon arvonlisäys kasvoi noin 10 prosenttia ja palvelujen 5 prosenttia.

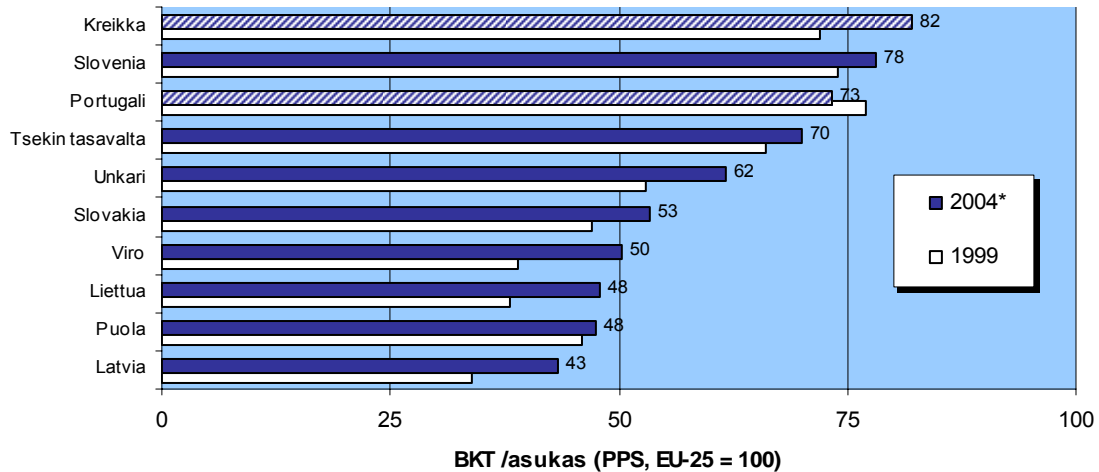
Pitkä matka keskimääräiselle EU-tasolle

Viime vuosien voimakkaasta talouskasvusta huolimatta Baltian maat ovat edelleen laajentuneen Euroopan unionin köyhimät maat. On tietenkin muistettava, että Baltian maiden kansantuotteen taso uuden itsenäistymisen jälkeen 1990-luvun alussa oli hyvin alhainen. Lisäksi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen tuotannon tason romahdus oli Baltiassa kaikkein jyrkin, koska erona Keski- ja Itä-Euroopan sosialistisiin maihin kaikki talouden ja yhteiskunnan rakenteet oli luotava kutakuinkin tyhjästä.

Vuodesta 2001 lähtien Baltian maiden taloudet ovat kasvaneet paitsi huomattavasti nopeammin kuin EU-15 -alueen maat, myös kaikkein voimakkaimmin uusien kymmenen EU-jäsenmaan joukossa. Baltian maiden lisäksi ainoastaan Irlanti on tänä ajanjaksona yltänyt yli viiden prosentin reaalkasvulukuihin. Vastaavasti Puolan talouskasvu

mateli 2000-luvun alkuvuodet EU-maiden tahdissa ja vasta vuoden 2003 loppupuolella maan talous kääntyi jälleen nopean kasvun uralle. Taantuman seurauksena Puola onkin pudonnut toiseksi köyhimmäksi EU-maaksi, kun se vuosituhannen alussa oli kansantuotteella asukasta kohden laskettuna vielä selvästi Viroa ja Liettuaa edellä. Latviakin on saavuttanut Puolan suhteellista kansantuotteen tasoa huimaa vauhtia.

Kuvio 2 Ostovoimaan suhteutettu bruttokansantuote asukasta kohden uusissa EU-maissa ja köyhimmässä vanhoissa EU-maissa vuosina 1999 ja 2004*

Lähde: Eurostat

Valuutan ostovoimaan suhteutettu bruttokansantuote asukasta kohden on tällä hetkellä Virossa, Liettuassa ja Puolassa noin puolet laajentuneen unionin keskiarvosta, kun vauraimmat uudet EU-jäsenet ovat jo saavuttaneet vanhan unionin köyhimmän maan Portugalin tason. Latvia on huimista kasvuluvuistaan huolimatta yhä selkeästi jäljessä naapureitaan. Eurostatin vertailuissa vain Puolan kuusi köyhintä maakuntaa jäävät Latviasta jälkeen, kun alueellista kehitystä mitataan kansantuotteella asukasta kohden.

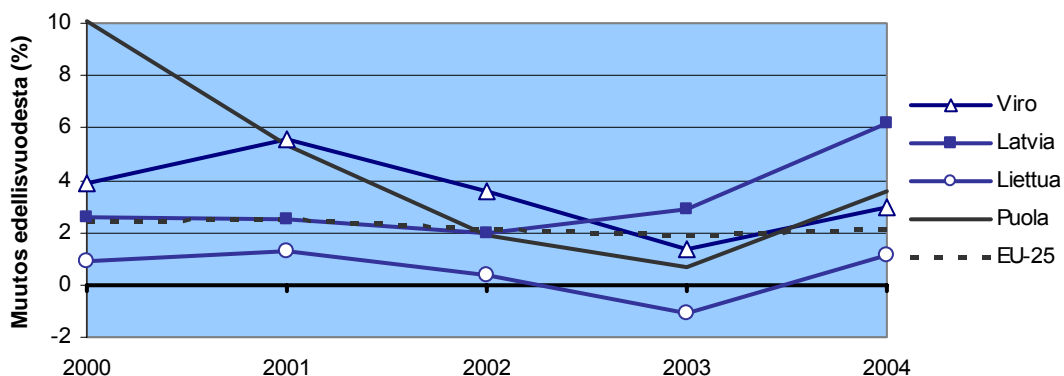
Kaikkien Baltian maiden osalta voidaan todeta, että viimeisen viiden vuoden aikana maiden kansantuotteen kasvuvauhti on yllättänyt asiantuntijat ja ero vanhoihin EU-maihin on kaventunut odotettua nopeammin. EU-alueen heikko talouskasvu ei ole heijastunut odotetulla laajuudella Baltian maiden talouslukuihin, vaikka maiden taloudet ovatkin tiiviisti integroituneet vanhojen EU-maiden kanssa. Tähän on yhtenä selityksenä se, että Baltian maiden vientisektori on onnistunut hyödyntämään IVY-maiden nopeaa talouskasvua. Toiseksi investoinnit Baltian maihin ovat jatkuneet suurien yksityistämishankkeiden loppumisesta huolimatta. Alhainen kansantuotteen lähtötaso selittää osaltaan viime vuosien talouskasvun jopa 5-8 prosenttiyksikön eroa EU- ja euroalueen keskimääräiseen talouskasvuun nähden. Pitkällä aikavälillä näin nopea kasvuero voi tuskin jatkua vuosi toisensa perään, vaikkakin myös lähivuosien talousennusteet näyttävät Baltian maille valoisilta. Myös Puolan talouden odotetaan kasvavan lähivuosina selvästi EU-maiden keskiarvoa nopeammin, mutta maan talouskasvu tuskin yltää Baltian maiden lukemiin.

2 Liittyminen Euroopan unioniin nosti hintoja

Baltian maiden ja Puolan inflaatio on ollut hyvin alhainen viime vuosina. Baltian maissa inflaatio on pysynyt hyvin kurissa nopeasta talouskasvusta huolimatta, koska valuuttakurssit ovat pysyneet vakaana, julkisten menojen kasvu on onnistuttu pitämään hallinnassa ja yleinen luottamus maiden talouspolitiikkaan on kasvanut. Puolassa matalasta inflaatiosta on tullut maan talouspolitiikan tärkeä kulmakivi, sillä voimakas hintojen nousu 1990-lopulla heikensi merkittävästi maan kilpailukykyä ja horjutti ulkomaisten sijoittajien luottamusta maan taloudenpitoon.

Baltian maiden ja Puolan liittyminen Euroopan unioniin vappuna 2004 aiheutti kuitenkin hintapiikin maiden kuluttajahintoihin. Tämä johtui pääasiassa joidenkin tuotteiden valmistevero- ja arvonlisäverokantojen muutoksista, joihin uudet EU-maat olivat sitoutuneet jo jäsenyysneuvotteluissaan. Monen ”kadun miehen” pelkäämää laaja-alaista hintojen nousua ei ole tapahtunut – ehkä Latviaa lukuun ottamatta – vaan hintojen nousun taustalla ovat pääasiassa olleet kertaluotoiset hinnankorotukset. Lisäksi edellisvuosia nopeampaan hintojen nousuun on vaikuttanut merkittävästi öljyn maailmanmarkkinahinnan nousu, joka generoi kuljetussektorin, teollisuuden ja asumisen kustannusten nousua. Teräksen maailmanmarkkinahinnan nousu näkyi erityisesti rakentamiskustannuksissa.

Kuvio 3 Kuluttajahintojen muutos, vuoden keskiarvo

Lähde: Eurostat

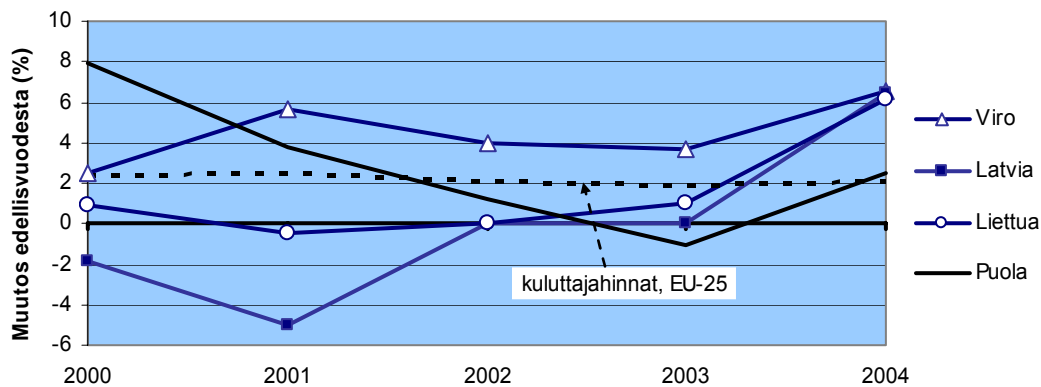
Odotettua nopeampaan hintojen nousuun tulee kuitenkin suhtautua vakavasti paitsi maiden tulevaa EMU-jäsenyyttä silmällä pitäen myös siksi, että korkea inflaatio syö talouksien kilpailukykyä ja ulkomaisten sijoittajien luottamusta. Baltian talouksien hurja kasvuvauhti ja kulutusluottojen yleistymisen edesauttavat hintojen kohoamista. Työttömyyden vähentyessä kilpailu osaavasta työvoimasta kiristyy ja palkkojen nousu voi kiihtyä. Toisaalta tiukka budjettikuri hidastaa julkisten menojen kasvua ja julkisen sektorin palkkojen nousua.

Tammikuussa 2005 **Viron** kuluttajahinnat olivat keskimäärin 4.1 prosenttia korkeammat kuin tammikuussa 2004. Vuoden aikana nopeimmin kohosivat kuljetusten (9%) ja elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien hinnat (6.6%). Vastaavasti puhelujen ja tietoliikennepalvelujen hinnat laskivat vuodessa peräti 7 prosenttia. Myös vaatteiden ja kenkien hinnat laskivat hieman vuoden aikana. Kuluvan vuoden aikana hintojen nousun odotetaan tasaantuvan noin 2.5 prosentin vuositasolle, kun Euroopan unioniin liittymisen mukanaan tuoma hintapiikki poistuu vuosi-indeksistä.

Viron teollisuustuottajahinnat nousivat viime vuonna keskimäärin lähes samaa tahtia kuluttajahintojen kanssa. Eniten kohosivat koneiden ja laitteiden tuottajahinnat sekä kemianteollisuuden hinnat. Sitä vastoin rakentamisen kustannukset nousivat vuonna 2004 selvästi yleistä kuluttajahintaindeksiä nopeammin lähinnä rakennusalan palkkojen

nousun ajamina. Rakennuskustannusindeksi kohosi 6.5 prosenttia vuodesta 2003 eli suurin piirtein samaa tahtia muiden Baltian maiden kanssa.

Kuvio 4 Rakennuskustannusten muutos vuosina 2000-2004, vuoden keskiarvo

Lähde: Kansalliset tilastokeskukset

Nopeasti laukkaava inflaatio on muodostumassa **Latvialle** ongelmaksi, sillä maa tavoittelee Viron ja Liettuan tapaan nopeaa liittymistä Euroopan unionin rahaliittoon. Viime vuonna kuluttajahinnat nousivat keskimäärin 6.2 prosenttia edellisvuodesta, mikä oli EU-alueen kolmanneksi korkein luku Slovakian ja Unkarin jälkeen. Tammikuussa 2005 Latvian kuluttajahinnat olivat keskimäärin 6.6 prosenttia korkeammalla kuin vuotta aiemmin. Vuoden 2004 loppupuolella ja kuluvan vuoden ensimmäisellä neljänneksellä Latvian inflaatioaste on ollut EU-alueen korkein. Hintojen nousu on ollut laajalaisempaa kuin muissa Baltian maissa ja Puolassa. Tammikuusta 2004 tammikuuhun 2005 nopeimmin hinnat kohosivat terveydenhuollossa (14.0%), kuljetuksessa (12.5%), hotelli- ja ravintola-alalla (11.5%) ja elintarvikkeissa (9.0%). Vuosi-inflaation odotetaan alenevan kevään 2005 aikana, kun EU-jäsenyyteen liittyvien kertaluoteisten hinnankorotusten vaikutus poistuu. Toisaalta Latvian inflaatiovauhti ylittää selvästi Viron ja Liettuan tason ainakin vuosien 2005 ja 2006 aikana.

Latvian tuottajahinnat kohosivat viime vuonna vielä voimakkaammin kuin kuluttajahinnat, keskimäärin 8.6 prosenttia edellisvuodesta. Tammikuusta 2004 tammikuuhun 2005 tuottajahinnat nousivat lähes 11 prosenttia. Vientituotteiden hinnat nousivat hieman nopeammin kuin kotimarkkinatuotteiden. Myös rakennuskustannukset kääntyivät terävään nousuun monen lasku- tai nolavuoden jälkeen.

Liettuan noin kaksi vuotta jatkunut deflaatio taittui lieväksi hintojen nousuksi yhtä aikaa maan EU-jäsenyyden kanssa. Kuluttajahinnat nousivat keskimäärin 1.1 prosenttia edellisvuodesta eli varsin maltillisesti Viroon ja Latviaan verrattuna. Kuitenkin tammikuussa 2005 Liettuan kuluttajahinnat olivat 2.9 prosenttia korkeammalla kuin vuotta aiemmin. Suurin hintojen nousu havaittiin Latvian tapaan terveydenhuollossa, mutta kuljetusten ja elintarvikkeiden hinnat ovat nousseet selvästi vähemmän kuin Latviassa ja Virossa.

Liettuan tuottajahinnat ja rakentamisen hinnat ovat nousseet selvästi nopeammin kuin kuluttajahinnat. Tammikuussa 2005 tuottajahinnat olivat lähes 8 prosenttia korkeammat kuin vuotta aiemmin lähinnä energian hinnannousun ajamina. Rakentamisen kustannukset ovat kohonneet voimakkaasti palkkojen nousun seurauksena.

Puolan taloutta heikensi voimakas inflaatio koko 1990-luvun nopean kasvun vuodet. Kuluvalla vuosikymmenellä inflaatio on saatu pidettyä kurissa talouden taantumien ja kirjeen talouspolitiikan seurauksena. Vuonna 2004 kuluttajahinnat kääntyivät jälleen nousuun EU-jäsenyyden tuomien muutosten myötä. Puolan kuluttajahinnat nousivat kuitenkin maltillisesti muihin uusiin EU-maihin verrattuna, keskimäärin 3.5 prosenttia edellisvuodesta. Elintarvikkeet kallistuivat lähes 7 prosenttia mm. sokerin huiman hinnannousun vuoksi. Polttoaineiden hinnat nousivat päätuoteryhmistä nopeimmin. Tammi-

kuussa 2005 keskimääräiset kuluttajahinnat olivat 4 prosenttia korkeammalla kuin vuotta aiemmin.

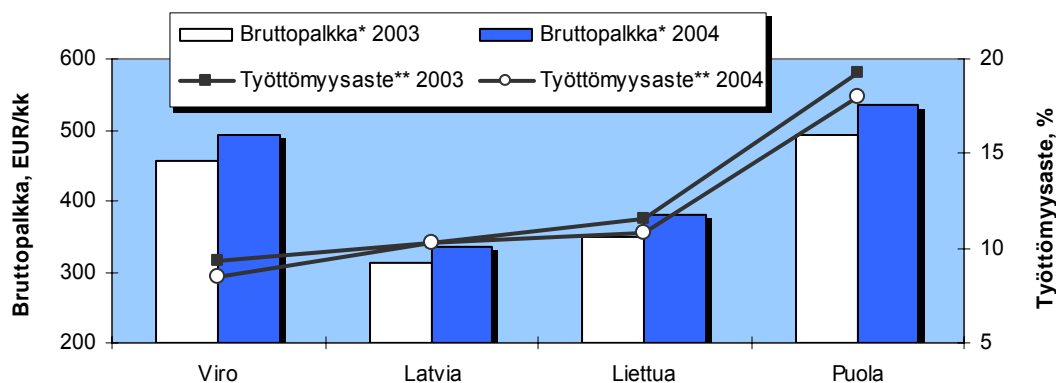
Puolan tuottajahinnat kohosivat hieman kuluttajahintoja nopeammin viime vuoden aikana. Tammikuussa 2005 keskimääräiset tuottajahinnat olivat 4.4 prosenttia vuoden 2004 tammikuuta korkeammalla. Myös rakentamiskustannukset kääntyivät jälleen lievästi nousuun edellisvuoden laskukauden jälkeen.

3 Palkat nousivat nopeasti, työttömyysaste laskussa

Keskimääräiset kuukausipalkat nousivat vuonna 2004 Baltian maissa 8-10 prosentin vuosivauhdilla. Nimellinen muutos oli suurin Latviassa, jossa bruttopalkat kohosivat lähes 10 prosenttia edellisvuodesta. Virossa ja Liettussa palkat nousivat 8-9 prosenttia ja Puolassa hieman alle 5 prosenttia vuodesta 2003. Reaalipalkkojen nousu jäi kuitenkin aiempia vuosia heikommaksi.

Vuoden 2004 viimeisellä neljänneksellä Virolaisten keskipalkka oli 7704 kruunua eli 492 euroa. Vaikka bruttopalkat nousivat yli 8 prosenttia edellisvuodesta, reaalipalkkojen nousu oli aiempia vuosia selvästi pienempi loppuvuoden korkean inflaation vuoksi. Latvian ja Liettuan palkkataso on edelleen selvästi matalampi kuin Viron, sillä latvialaisten keskimääräinen kuukausipalkka oli viime vuoden lopussa vain 230 latia eli noin 336 euroa ja liettualaisten 1310 litiä eli 379 euroa. Latvian palkkataso ja työvoimakustannukset ovat paitsi Baltian alueen myös koko laajentuneen EU:n alhaisimmat. Viime vuonna latvialaisten palkat nousivat Viroa ja Liettuaa nopeammin, mutta maan nopea inflaatio haukkasi tästä suuren osan ja reaalipalkkojen kasvu jäi vain 2.5 prosenttiin. Liettuan palkat ovat nousseet varsin kohtuullisesti viime vuosina muihin Baltian maihin verrattuna. Vuonna 2004 Liettuan keskimääräinen bruttopalkka nousi kuitenkin noin 8 prosenttia edellisvuodesta. Maan alhaisesta inflaatiovauhdista johtuen reaaliensiot nousivat vuonna 2003 yli 9 prosenttia ja vuonna 2004 lähes 6 prosenttia edellisvuodesta. Puolan keskimääräinen kuukausipalkka vuoden 2004 viimeisellä neljänneksellä oli 2405 zlotya eli 567 euroa. Viimeisellä vuosineljänneksellä palkat kohosivat lähes 6 prosenttia edellisvuodesta, mutta reaalinousu jäi 1.5 prosenttiin. Puolan bruttopalkkojen reaali- kasvu, etenkin Baltian maihin verrattuna, on ollut kuluvalle vuosikymmenellä hidasta, vain 1-2 prosenttia vuodessa. Poikkeuksen teki vuosi 2003, jolloin reaalipalkat kohosivat yli 3 prosenttia edellisvuodesta.

Kuvio 5 Keskimääräinen bruttokuukausipalkka ja työttömyysaste vuosien 2003 ja 2004 viimeisellä neljänneksellä

* muutettu euromääräiseksi periodin keskikurssin mukaan

** ILO:n/Eurostatin kriteerien mukaisesti (Labour Force Survey data)

Lähde: Kansalliset tilastoviranomaiset

Koko vuoden keskimääräinen bruttopalkka jää Baltian maissa ja Puolassa neljännesvuosiarvoja pienemmäksi, koska vuoden keskipalkkoja laskettaessa huomioidaan laajemmin kaikki talouden sektorit, myös yksityiset elinkeinonharjoittajat.

Baltian maissa korkein palkkataso on rahoitusala ja julkishallinnossa. Rahoitussektorin keskipalkka on tyypillisesti 2-3 kertainen keskipalkkaan nähden. Vastaavasti matalimmat palkat löytyvät hotelli- ja ravintola-alalta sekä maataloudesta. Myös teollisuustoimialojen väliillä palkkavaihtelut ovat suuria. Esimerkiksi tekstiili- ja vaatetusteollisuuden palkat jäävät huomattavasti keskipalkan alapuolelle. Pääkaupunkiseudulla keski-

palkat ovat usein kymmeniä prosentteja korkeammat kuin heikommin kehittyneillä alueilla.

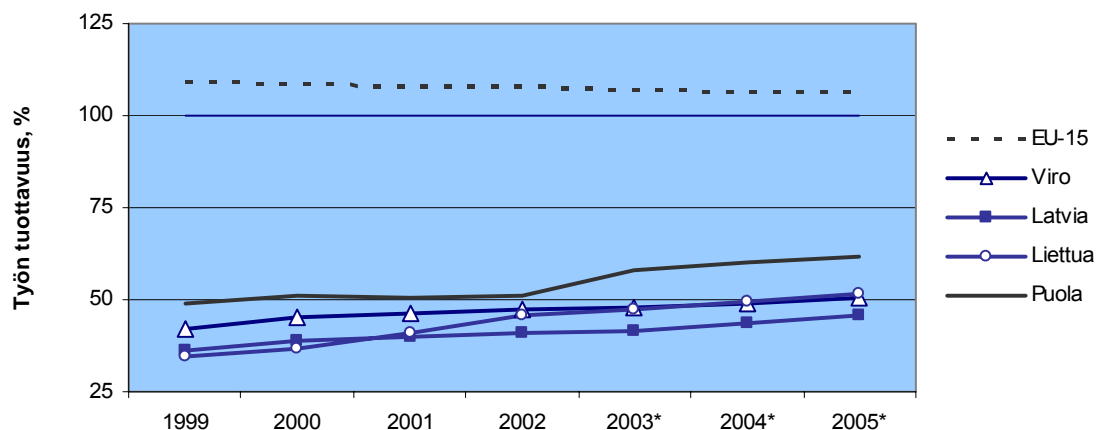
Virossa työttömien määrä saavutti huippunsa vuonna 2000, jonka jälkeen työttömyysaste on tasaisesti laskenut. Työttömyysaste laski hieman myös vuoden 2004 aikana ollen vuoden viimeisellä neljänneksellä 8.5 prosenttia aktiivisesta työvoimasta. Myös koko vuoden keskimääräinen työttömyysaste putosi ensimmäistä kertaa alle 10 prosentin tason sitten vuoden 1998. Työkäisen väestön työllisyysaste on hiljalleen kohonnut noin 57 prosenttiin, mikä on kuitenkin kansainvälisessä vertailussa hyvin matala arvo.

Työttömyysaste on viime vuosina pudonnut myös Viron heikommin kehittyneillä alueilla. Ero köyhimpien ja vauraampien alueiden välillä on kuitenkin suhteellisesti kasvanut, sillä esimerkiksi Ida-Virun maakunnan työttömyys oli viime vuonna lähes nelinkertainen Saarenmaan työttömyyteen verrattuna. Ilahduttavasti useimmissa maakunnissa työttömyysaste on viime vuosina laskenut merkittävästi, ja viime vuonna vain neljän maakunnan työttömyysaste ylitti 10 prosentin rajan.

Latvian työttömyys laski hienoisesti vuoden 2004 aikana. Vuoden keskimääräinen työttömyysaste oli hieman yli 10 prosenttia ja työllisyysaste kohosi 56 prosenttiin työkäisten määrästä. Latvian työllisyystilanne poikkeaa edelleen merkittävästi alueiden välillä. Pääkaupungin Riikan alueella rekisteröityjen työttömien määrä jää alle viiden prosentin aktiivisen työvoiman määrästä, kun vastaavasti maan itäisissä maakunnissa Ludzasisa, Rezeknessä ja Balvussa työttömien määrä ylittää 25 prosentin rajan.

Liettuan työttömyysaste laski 10.6 prosenttiin viime vuoden viimeisellä neljänneksellä. Koko vuoden keskimääräinen työttömyysaste oli kuitenkin yli 11 prosenttia ollen siis edelleen hieman korkeampi kuin Virossa ja Latviassa. On kuitenkin huomattava, että Liettuan työttömyys on laskenut viime vuosina hyvin nopeasti. Vielä vuoden 2001 lopussa maan työttömyysaste hipoi 18 prosenttia eli oli lähes Puolan nykyisellä tasolla. Liettuan työttömyystilanne poikkeaa sekä pohjoisista naapureistaan että Puolasta siinä, että mikään Liettua alue ei kärsi massatyöttömyydestä samassa määrin kuin naapurimaiden köyhimmät alueet. Liettuan väestö ja vauraus onkin jakautunut huomattavasti tasaisemmin koko maan alueelle muihin Baltian maihin verrattuna.

Kuvio 6 Työn tuottavuus työllistä työntekijää kohden, EU-25 = 100

Lähde: Eurostat

Puola on kärsinyt vaikeasta työttömyysongelmasta viime vuosina. Maan työttömyysaste oli vielä vuonna 1998 vain noin 10 prosenttia, mutta kipusi vuonna 2002 jo lähes 20 prosenttiin. Viime vuoden viimeisellä neljänneksellä työttömyysaste laski 18 prosenttiin pudoten reilun prosenttiyksikön edellisvuodesta. Voidaan todeta, että Puolan työttömyysongelma on julkisen sektorin alijäämäisyyden ohella maan talouden suurin haaste lähivuosina. Korkea työttömyysaste vaivaa kaikkia Puolan maakuntia, vaikkakin parin viime vuoden aikana työttömyys on hellittänyt suhteessa eniten kaikkein korkeimman työttömyysasteen maakunnissa. Vuoden 2004 lopussa alhaisin työttömyysaste oli Var-

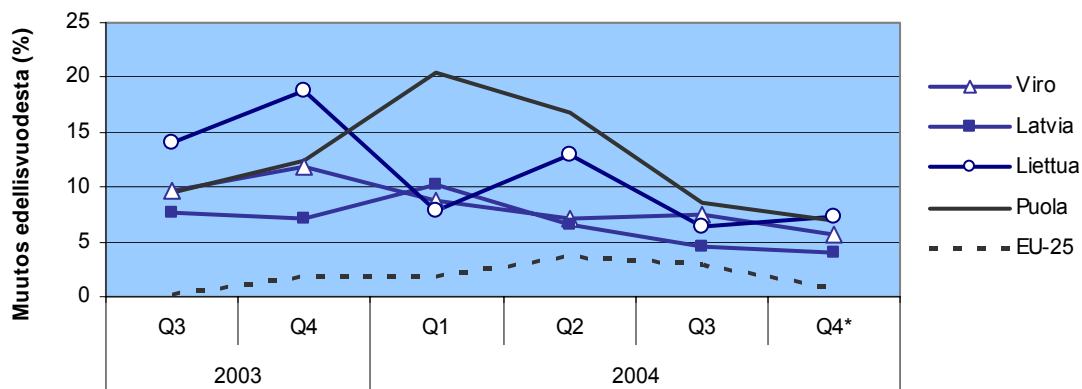
sovaa ympäröivän Mazowieckien (Masovia) maakunnassa, noin 13 prosenttia työvoimasta, ja korkein Zachodniopomorskiessa (Länsi-Pommeri).

Puolan työttömyysongelman taustalla on maan kuluvaan vuosituhannen alkuvuosien heikko taloudellinen kehitys ja yritysten heikko kannattavuus. 1990-luvun nopean kasvun vuosina palkat nousivat selvästi nopeammin kuin tuottavuus, mikä pudotti yritysten kannattavuutta. Puolalaisyritysten kannattavuus on kuitenkin huomattavasti kohentunut kahden viime vuoden aikana, kun yritykset ovat onnistuneet tehostaneet toimintaansa, mutta tämä on näkynyt laajoina irtisanomisina. Työvoiman määrä onkin laskenut kaikilla sektoreilla kiinteistöalan ja liike-elämän palveluja lukuun ottamatta. Voimakkaimmin työvoiman määrä on vähentynyt teollisuudessa ja pitkään lamasta kärsineellä rakennussektorilla. Samanaikaisesti – ja massatyöttömyyden tukemana – maan reaali-palkat ovat pysyneet kutakuinkin paikallaan. Koska vähemmällä työvoimalla on pystytty kasvattamaan tuotantoa merkittävästi, on tuottavuus työntekijää kohden kohonnut selvästi viime vuosina.

4 Teollisuustuotanto kasvoi nopeimmin Puolassa ja Liettuassa

Teollisuustuotanto kasvoi nopeasti kaikissa Baltian maissa ja Puolassa vuoden 2004 aikana. Ero keskimääräiseen tuotannon kasvuun EU-alueella oli huomattava, vaikkakin kaventui vuoden jälkimmäisellä puoliskolla. Nopeinta teollisuustuotannon kasvu oli Puolassa ja Liettuassa, missä tuotannon arvo kasvoi kaksinumeroisin luvuin. Viime vuoden ensimmäisellä puoliskolla Puolan teollisuustuotanto kasvoi lähes 20 prosentin vauhdilla edellisen vuoden alkupuoliskoon verrattuna heikon zlotyn tukeman voimakkaan viennin kasvun seurauksena.

Kuvio 7 Teollisuustuotannon (pl. rakentaminen ja energiantuotanto) kasvu neljännesvuosittain

Lähde: Eurostat

Viron teollisuustuotanto on kasvanut viime vuosina varsin tasaisesti ja ripeästi lähes 10 prosentin vuosivauhtia. Viime vuonna koko teollisuustuotannon arvo kasvoi noin 8 prosenttia ja tehdasteollisuuden lähes 10 prosenttia vuodesta 2003. Teollisuustuotannon kasvu nojasi pitkälti elektroniikkateollisuuden tuotannon kasvuun, kun toimialan yleisesti parantuneet näkymät heijastuivat Viron laajaan elektroniikka-alan alihankintateollisuuteen. Viestintälaitteiden tuotanto kasvoi peräti 45 prosenttia vuodesta 2003 ja sähkölaitteiden 40 prosenttia edellisvuodesta. Tuotanto kasvoi vahvasti myös mm. kemianteollisuudessa ja puutuoteteollisuudessa. Vastaavasti tekstiili- ja vaatetusteollisuuden tuotanto kehittyi heikosti.

Latvian teollisuustuotanto on kasvanut huomattavasti hitaammin kuin Viron ja Liettuan. Kun nykyistä tuotannon tasoa verrataan vuoden 1990 aikaiseen tilanteeseen, niin ainostaan mekaaninen metsäteollisuus, metallien tuotanto, julkaisutoiminta ja kumi- ja muovituotteiden tuotanto ylittävät viidentoista vuoden takaisen tuotannon tason. Maan tärkeimmän tuotannonalan, puutavaran tuotannon ja puunjalostuksen, arvo on tosin peräti kuusinkertaistunut tänä aikana. Toimialan osuus Latvian teollisuustuotannosta on noin kolmannes ja puutuotteet ovat myös Latvian tärkein vientitavara. Latvian valmistusteollisuus onkin Viroa ja Liettuaa enemmän keskittynyt matalan jalostusasteen tuotteisiin. Viime vuonna suhteessa nopeimmin lisääntyi kemianteollisuuden, viestintälaitteiden ja kumi- ja muovituotteiden valmistus. Puutavaran ja -tuotteiden tuotannon arvo kasvoi noin 6 prosenttia edellisvuodesta.

Viimeiset kaksi vuotta ovat olleet suotuisia **Liettuan** teollisuudelle. Viime vuonna lähes kaikkien teollisuustoimialojen tuotanto kasvoi vahvasti, tosin hieman edellisvuotta hitaammin. Vuonna 2004 tehdasteollisuuden tuotannon myynnin arvo kasvoi lähes 12 prosenttia vuoden 2003 tasosta. Suhteessa eniten kasvoi moottoriajoneuvojen ja kuljettimien tuotanto, peräti 90 prosenttia vuodesta 2003. Liettualle merkittävimpien toimialojen tuotanto kehittyi myös positiivisesti, sillä öljyjalosteiden tuotannon arvo kasvoi lähes neljänneksen ja huonekalujen tuotanto kolmanneksen edellisvuodesta.

Taulukko 1 Baltian maiden ja Puolan teollisuustuotannon kasvu vuonna 2004, % edellisvuodesta

	Viro	Latvia	Liettua*	Puola*
Teollisuustuotanto yhteensä (C+D+E)	7.9	6.0	10.8	12.3
Kaivannaisteollisuus (C)	-8.6	11.0	-7.6	1.9
Sähkön, kaasun ja veden tuotanto (E)	1.4	5.0	7.3	-1.7
Tehdasteollisuus (D)	9.8	6.2	11.9	14.5
Elintarvikkeet ja juomat	4.1	6.5	3.9	5.9
Tekstiilit	2.0	-6.6	7.5	9.4
Vaatetus	-9.4	5.9	-9.8	-6.7
Puutavara ja puutuotteet (pl. huonekalut)	13.9	5.9	7.0	12.0
Massa ja paperi	2.7	-3.7	8.3	9.7
Julkaisu, painaminen ym.	14.3	3.8	6.2	7.2
Jalostetut kivennäisöljytuotteet	23.7	6.2
Kemikaalit ja -tuotteet	19.9	22.2	0.0	9.7
Kumi- ja muovituotteet	-0.7	15.1	12.5	13.7
Ei-metalliset mineraalituotteet	7.0	12.4	14.1	10.2
Perusmetallit	-30.0	8.1	-22.3	20.2
Metallituotteet (pl. koneet ja laitteet)	7.5	5.0	29.8	19.0
Koneet ja laitteet	10.4	8.8	11.7	16.2
Toimistolaitteet ja tietokoneet	33.1	...	10.8	...
Sähkökoneet ja -laitteet	40.9	10.2	20.4	9.3
Radio-, tv- ja viestintälaitteet	45.0	18.3	14.4	36.1
Lääkintä-, tarkkuus- ja optiset laitteet	20.0	...	21.6	5.3
Moottoriajoneuvot ja kuljettimet	17.6	...	90.2	56.4
Muut kuljetuslaitteet	2.2	1.6	17.2	25.2
Huonekalut; muut valmistetut tuotteet	5.5	10.4	33.5	14.5

*Teollisuustuotannon myynti

Lähde: Kansalliset tilastoviranomaiset

Puolan teollisuustuotanto kasvoi vuoden ensimmäisellä puoliskolla ennätysnopeasti viennin kasvun vetämänä. Vuoden loppupuolella zloty vahvistui selvästi euroon ja Yhdysvaltain dollariin nähden, mikä heikensi vientisektorin kilpailukykyä ja heijastui myös tuotantolukuihin. Toisaalta Puolan teollisuusyritykset ovat olleet haluttomia investointeihin, joten noin 20 prosentin tuotannon kasvu olisi tuskin voinut jatkua pitkään. Heikentyneistä näkymistä huolimatta maan tehdasteollisuuden myynti kasvoi viime vuonna peräti 14.5 prosenttia edellisvuodesta. Lähes kaikkien teollisuustoimialojen myynti ylitti reilusti vuoden 2003 tason, mutta suurin suhteellinen kasvu havaittiin moottoriajoneuvojen valmistuksessa, joka kasvoi 56 prosenttia, sekä radio- televisio- ja viestintälaitteiden valmistuksessa, joiden tuotannon arvo kohosi yli kolmanneksen edellisvuodesta.

5 Palvelusektori kasvaa tuotannon perässä

Baltian vähittäiskauppa kasvaa ja etsii muotoaan

Baltian vähittäiskauppa on viime vuosina kasvanut ripeästi yli 10 prosentin vuosivauhdilla. Vuosien 1999-2003 välisenä aikana Viron ja Latvian vähittäiskaupan euromääräinen liikevaihto kasvoi noin 70 prosenttia ja Liettuan noin 50 prosenttia. Vuonna 2004 Viron ja Latvian vähittäiskaupan volyymin kasvu oli noin 13 prosenttia edellisvuodesta. Liettuassa kaupan liikevaihto kasvoi maltillisemmin hieman alle 10 prosentin vuosivauhdilla. Baltian maiden vähittäiskaupan kasvua on tukenut väestön palkkatason nousu, myymäläverkoston laajentuminen ja kulutusluottojen yleistyminen. Osaltaan kaupan kasvulukuja on tukenut torimyyntien väheneminen ja sitä myötä rekisteröimättömän myyntien pieneneminen. Viime vuonna Puolan vähittäiskaupan myyntien kasvu kiihtyi lähes 11 prosenttiin edellisvuodesta, kun vuonna 2003 kasvu jäi alle 8 prosenttiin.

Päivittäistavarakauppa on muodostanut noin 40 prosenttia Baltian maiden vähittäiskaupan kokonaisvaihdosta. Viime vuosina päivittäistavarakaupan osuus kokonaisyhteistyöstä on vähentynyt Latviassa ja Liettuassa, kun taas Virossa sen osuus on kasvanut lähinnä suomalaisien turistien vuoksi. Nopean kaupan kasvun myötä vähittäiskaupparektorin kilpailu on kiristynyt Baltiassa. Alueen vähittäiskauppa on keskittymässä kahden suuren toimijan, suomalaisen Keskon ja ruotsalaisen ICA:n viime vuonna muodostaman yhteisyrityksen Rimi Balticin ja liettualaisen VP Marketin käsiin. Rimi Baltic aloitti toimintansa vuoden 2005 alusta. Yhdistymisen johdosta Keskon Citymarketit muuttuvat Rimi-hypermarketeiksi.

Vuonna 2004 Viron suurimmat vähittäiskaupakonsernit olivat Kesko (Ruokakeskon Säästumarket, Citymarket sekä Agro ja K-Rautakesko) noin 400 miljoonan euron liikevaihdolla ja Viron osuuskauppojen keskusliike ETK (Konsum, Maksimarket) yli 300 miljoonan euron liikevaihdolla. Päivittäistavarakauppaa hallitsi Ruokakesko noin 22 prosentin markkinaosuudellaan halpaketijansa Säästumarketin ja Citymarkettien kautta. SOK:n Prisma-ketju ja virolainen super- ja hypermarketketju Selver hallitsivat kumpikin 8-9 prosentin osuutta markkinoista.

Latviassa päivittäistavaramarkkinoiden johtoasemasta kilpailevat Rimi Baltic ja VP Market (HYPER MAXIMA, MINIMA, MEDIA, MAXIMA, T-Market), joka on viime vuosina voimakkaasti laajentanut toimintaansa Latviaan ja viime vuodesta alkaen yhä enemmän myös Viroon. VP Market hallitsee vielä tällä hetkellä Liettuan vähittäiskaupparemarkkinoita noin kolmanneksen osuudellaan kokonaiskaupasta, mutta mm. Rimi Balticilla ja Prismalla on aikomuksia laajentaa merkittävästi toimintaansa Liettuassa tulevina vuosina. Liettuan vähittäiskaupparemarkkinat kiinnostavat tällä hetkellä ulkomaisia sijoittajia enemmän kuin muut Baltian maat Liettuan suuremman ostovoimapotentiaalinsa vuoksi.

Saksalaisen halpaketijun Lidl:n Itä-Euroopan markkinoiden valloitus alkoi Puolasta vuonna 2002. Lidl käynnistää toimintansa Baltiassa vuoden 2005 aikana, sillä viime vuonna Lidl hankki jo soveliaita tontteja myymälöitään varten kaikissa Baltian maissa. Kilpailutilanne tulee siis edelleen kiristymään Baltiassa niin halpamyymälöiden kuin super- ja hypermarkettienkin kohdalla, mikä voi johtaa uusiin yritysjärjestelyihin.

Puolan päivittäistavarakauppaa hallitsevat ulkomaiset yritykset suurilla hypermarketeillaan ja toisaalta puolalaiset yhteenliittymät pienten myymälöiden markkinoilla. Suurin yksittäinen toimija on saksalaislähtöinen Metro yli 2.6 miljardin euron myynnillään. Muita merkittäviä ulkomaisia kauppaketjuja ovat brittiläinen Tesco sekä ranskalaiset Auchan, Carrefour ja Casino Groupe. Portugalilaislähtöisen Jerome Martinsin Biedronka-halpahallien myynti ylittää yli 900 miljoonan euron. Hollantilainen Ahold myi hiljattain 13 hypermarkettiaan Carrefourille.

Syksyllä 2004 Varsovaan avattiin itäisen Keski-Euroopan suurin ostoskeskus – Arkadia. Lähes 300 000 neliömetrin ostoskeskuksen rakentamien maksoi noin 150 miljoonaa euroa. Arkadian omistavat ranskalainen BEG ja amerikkalainen Simon Property.

Taulukko 2 Puolan 10 suurinta vähittäiskaupan toimijaa

	Myynti, mrd. EUR	Toimipaikkojen määrä (9/2004)	Toiminnan muoto	Yrityksen alkuperämaa
Metro AG	2.64	85	tukku- ja vähittäiskauppa	Saksa
<i>Metro Cash and Carry</i>		20	<i>noutotukut</i>	
<i>Real</i>		27	<i>hypermarketit</i>	
<i>Praktiker</i>		16	<i>kodin kunnostus ja -tarvikeliikkeet</i>	
<i>Media Markt</i>		22	<i>kodinelektronikkaliikkeet</i>	
KZRSS	1.61	n. 4 800	osuuskunta / ostoryhmittymä	Puola
<i>Spolem</i>		n. 4 800	<i>päivittäistavarakaupat, halpahallit, supermarketit</i>	
Tesco	0.95	70	vähittäiskauppa	Iso-Britannia
<i>Tesco</i>		39	<i>hypermarketit</i>	
<i>Savia</i>		31	<i>supermarketit</i>	
Jeronimo Martins	0.91	700	vähittäiskauppa	Portugali
<i>Biedronka</i>		700	<i>halpahallit</i>	
Auchan	0.89	31	vähittäiskauppa	Ranska
<i>Auchan</i>		19	<i>hypermarketit</i>	
<i>Elea</i>		12	<i>supermarketit</i>	
Ruch	0.84	n. 37 000	tukku- ja vähittäiskauppa	Puola
<i>Ruch</i>		n. 37 000	<i>tukkuliikkeet, kioskit, päivittäistavarakaupat</i>	
Carrefour	0.82	85	vähittäiskauppa	Ranska
<i>Carrefour</i>		15	<i>hypermarketit</i>	
<i>Champion</i>		70	<i>supermarketit</i>	
Eurocash	0.80	1 930	tukkukauppa / vähittäisk. yhteenliittymä	Puola
<i>ABC</i>		1 850	<i>päivittäistavarakaupat</i>	
<i>Eurocash</i>		83	<i>noutotukut</i>	
Casino Groupe	0.75	160	vähittäiskauppa	Ranska
<i>Geant</i>		17	<i>hypermarketit</i>	
<i>Leader Price</i>		143	<i>halpahallit</i>	
ZKiP Lewiatan'94 Holdin	0.66	1 610	vähittäiskauppojen yhteenliittymä	Puola
<i>PSH Lewiatan</i>		1 610	<i>päivittäistavarakaupat</i>	

Lähde: PMR

Venäjän satamainvestoinnit hidastavat Baltian satamien kasvua

Transito-kuljetukset EU-alueelta Venäjälle ja vastaavasti raakaöljykuljetukset Venäjältä Länsi-Eurooppaan ovat perinteisesti olleet tärkeitä kaikille Baltian maille. Venäjä on kuitenkin viime vuosina panostanut voimakkaasti omien satamiensa rakentamiseen ja kehittämiseen, mikä on hidastanut Baltian kuljetussektorin kehittymistä ja erityisesti Baltian maiden satamien rahtimäärien kasvua. Pietarin ja Primorskin satamat ovatkin jättäneet volyyymillaan taakseen kaikki Itämeren alueen muut satamat. Vuonna 2004 Baltian maiden satamista voimakkaimmin kasvoivat Riikan ja Tallinnan satamat, kun katsotaan rahdin kokonaismäärää. Sitä vastoin Liettuan satamien volyyymi laski edellisvuodesta.

Latvian Ventspilsin satama kärsii edelleen Venäjän päätöksestä (2002) lopettaa öljynkuljetukset satamaan öljyputkea pitkin. Ventspilsin satama oli aiemmin tärkein väylä Venäjän öljynviennissä. Sataman kautta kulkevan öljyn määrä on romahtanut päätöksen jälkeen, vaikka öljyä kulkee edelleen satamaan maateitä pitkin. Keskustelua öljyputken mahdollisesta avaamisesta käydään silti jatkuvasti. Käytännössä putkikuljetusten jatkuminen on kytketty sataman öljyterminaalia hallinnoivan Ventspils Naftan kohtaloon. Venäläiset öljy-yhtiöt ovat useaan otteeseen ilmaisseet kiinnostuksensa hankkia enemmistöosuus Ventspils Naftasta, mutta toistaiseksi Latvian valtio ja muut omistajat eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen strategisen sijoittajan valinnasta.

Taulukko 3 Itämeren alueen satamien volyyymi vuonna 2004

	Rahdin määrä (milj. tonnia)	Muutos edellisvuodesta (%)
Pietari	51.1	+22.7
Primorsk	44.5	+152
Tallinna	37.4	+7.2
Ventspils	27.3	+1.8
Riika	23.9	+10.4
Gdansk	23.0	+9.5
Klaipeda	20.2	-4.8
Kaliningrad	13.9	+10.3
Gdynia	10.7	+10.2
Butinge	6.8	-36
Liepaja	4.5	-7.9

Lähde: The Baltic Times

Baltian maiden lentoliikenne on ollut viime vuosina voimakkaassa kasvussa ja saanut paljon palstatilaa Baltian maiden mediassa. Samaan aikaan kun uusia yhtiöitä on ilmaantunut markkinoille, uusia reittejä on avattu ja lentomatkailijoiden määrä on kasvanut jatkuvasti, yhtiöiden välinen hintakilpailu on kiristynyt voimakkaasti.

Irlantilainen halpalentoyhtiö Ryanair valitsi Riikan ensimmäiseksi kohteekseen uusissa Itä- ja Keski-Euroopan EU-maissa käynnistäen lennot Riikasta Lontooseen, Frankfurtiin ja Tampereelle lokakuun lopussa 2004. Toinen halpalentoyhtiö EasyJet valitsi Tallinnan ensimmäiseksi kohteekseen Baltiassa aloittaen lennot Berliiniin ja Lontooseen. Sittemmin yhtiö käynnisti lennot myös Riikasta Berliiniin. Ryanair on neuvotellut Vilnan ja Kaunasin lentokenttien kanssa ja suunnittelee käynnistävänsä lennot Liettuaan tulevan syksyn aikana.

Liettuan kansallinen lentoyhtiö Liuvos Avialinijos (Lithuanian Airlines) pyritään yksityistämään vuoden 2005 aikana. Tappiollinen ja rahoitusvaikeuksista kärsinyt lentoyhtiö yritettiin yksityistää jo vuonna 2003, mutta silloin neuvottelut SAS:n kanssa kariutuivat. Skandinavian lentomarkkinoita hallitseva SAS tavoittelee enemmistöosuutta myös virolaisessa Estonian Airissa ja latvialaisessa airBalticissa.

Baltian pankkisektorin kannattavuus parani roimasti

Kilpailu Baltian maiden pankkisektorilla – kuten muillakin palvelualoilla – on kiristynyt viime vuosina. Tämä on näkynyt muuan muassa kotitalouksille myönnettävien asuntoluottojen aggressiivisena markkinointina ja korkomarginaalien kapenemisena. Kulutusluotot ovat yleistyneet, mikä on osaltaan ruokkinut nopeaa talouskasvua. Yleinen korkotaso on ollut varsin alhainen euromaiden tapaan.

Baltian maiden pankit tekivät vuonna 2004 voittoa selvästi aiempia vuosia enemmän. Viron pankkien yhteenlaskettu voitto lähes kaksinkertaistui noin 160 miljoonaa euroon. Latvian pankkisektorin voitto kohosi 62 prosenttia vuodesta 2003 lähes 170 miljoonaa euroon. Liettuaassa pankkien voitto kasvoi selvästi vähemmän, mutta nousi kuitenkin noin 27 prosenttia edellisvuodesta noin 85 miljoonaa euroon. Vastaavasti Puolan pankkisektorin voitto noin kolminkertaistui edellisvuodesta 7 miljardiin zlotyyn eli noin 1.7 miljardiin euroon.

Vuoden 2004 lopussa Virossa toimi kuusi, Latviassa 22 ja Liettuaassa 10 liikepankkia. Näiden lisäksi Nordea toimii kaikissa Baltian maissa haarakonttoriensa kautta. Baltian maissa toimii myös lukuisia ulkomaisia luototuslaitoksia ja pankkeja edustustojensa välityksellä. Baltian pankkisektori on tällä hetkellä vahvasti kahden ruotsalaisen pankin SEB:n (Skandinaviska Enskilda Banken) ja Swedbankin (FöreningsSparbanken) hallussa. Swedbank omistaa enemmistöosuuden Viron – ja myös koko Baltian – suurimmasta pankista Hansapankista. Vastaavasti SEB omistaa Liettuan suurimman pankin Vilniaus Bankin, Latvian Unibankin ja Virossa Eesti Ühispankin. Latvian pankkisektori

poikkeaa Virossa ja Liettuassa siinä, että ulkomaisten yritysten omistusosuus on vain noin puolet koko pankkisektorista, kun Virossa ja Liettuassa ulkomaiset toimijat hallitsevat pankkisektoria huomattavasti suuremmalla osuudella. Muuan muassa Latvian suurin pankki Parex Bank on edelleen latvialaisten yksityishenkilöiden omistuksessa.

Yksityiselle sektorille myönnettyjen lainojen määrä on kasvanut viime vuosina vauhdilla kaikissa Baltian maissa matalan korkotason edesauttamana. Vuoden 2004 lopussa yksityiselle sektorille myönnettyjen luottojen kanta kasvoi Virossa lähes 44 prosenttia edellisvuoden lopusta. Samaan aikaan yksityishenkilöille myönnettyjen luottojen kanta kasvoi yli 50 prosenttia. Latvian pankkien myöntämien luottojen määrä (kotimaiselle) yksityiselle sektorille kasvoi vuoden 2004 aikana noin 47 prosenttia, ja kotitalouksien luottokanta lähes 75 prosenttia edellisvuoden lopusta. Liettuassa yksityiselle sektorille myönnettyjen luottojen kanta nousi lähes 40 prosenttia vuoden 2003 lopusta.

Puolan pankkisektorin näkyvin tapahtuma viime vuoden aikana oli maan suurimman pankin PKO BP pankin yksityistäminen ja yrityksen listautuminen Varsovan pörssiin. Puolan valtio myi lähes 38 prosentin osuuden pankista yksityisille sijoittajille viime vuoden lopulla keräten siitä 7.6 miljardin zlotyn potin valtion kassaan. Operaation johdosta Puolan viime vuoden yksityistämistulot kohosivat yli 10 miljardiin zlotyyn.

Kuluvan vuoden alkupuolella Baltian pankkisektori on ollut laajasti kansainvälisen kiinnostuksen kohteena. Helmikuussa 2005 ruotsalainen Swedbank teki julkisen ostotarjouksen Baltian pankkimarkkinoita noin kolmanneksen osuudellaan hallitsevasta Hansapankista. Maaliskuussa Swedbank korotti tarjouksensa hintaa, koska alkuperäinen tarjous hinta osoittautui liian alhaiseksi useimpien vähemmistöosakkaiden mielestä. Huhtikuun alussa Swedbank ilmoitti hankkineensa jo yli 98 prosentin osuuden Hansapankista, mikä oikeuttaa pankkia lunastamaan loputkin vähemmistöosuudet. Vastaavasti Latvian pankkisektoria ravistelee Yhdysvaltain rahoitusviranomaisten ilmoitus kevättalvella 2005, jonka mukaan he epäilevät 12 latvialaispankkia rahanpesusta. Yhdysvaltalaiset uhkasivat sulkea latvialaispankkien tilejä, jolleivät pankit pyri aktiivisesti estämään rahanpesua. Sitten Yhdysvaltain viranomaisten syytökset ovat tarkentuneet kahteen latvialaispankkiin.

Pienet arvopaperimarkkinat

Baltian maiden arvopaperimarkkinat ovat edelleen pienet. Viime vuosina arvopaperikaupan toimivuus on parantunut, kun pohjoismainen pörssi-yhtiö OMX (aiemmin OMHEX) on ottanut kaikki Baltian maiden pörssit hallintaansa. Viimeisenä Baltian pörseistä OMX hankki enemmistön Vilnius Stock Exchange:sta syksyllä 2004. Samalla OMX kirkasti Pohjoismaiden-Baltian imagoaan ottamalla käyttöön yhteisen OMX Exchanges nimikkeen.

Baltian pörssien päivävaihto on kuitenkin tällä hetkellä marginaalinen Pohjoismaiden pörsseihin verrattuna. Tallinnan ja Vilnan pörssin keskimääräinen päivävaihto on muutamia miljoonia euroja ja Riikan pörssin vain muutamia satoja tuhansia euroja. Esimerkiksi Tukholman pörssin päivävaihto on tyypillisesti 1.5-2 miljardia euroa ja Helsingin pörssin noin puolet Tukholman vaihdosta.

Swedbankin haltuunoton seurauksena Hansapank poistunee Baltian arvopaperimarkkinoilta. Hansapank on ylivoimaisesti suurin Tallinnan pörssiin listautunut yritys ja sen osuus päiväkaupassa on ollut tyypillisesti jopa 70-80 prosenttia kokonaisvaihdosta. Tallinnan pörssille menetys on verrattavissa siihen, että Nokia poistuisi Helsingin pörssistä.

Puolan arvopaperimarkkinoille viime vuosi oli menestyksenkäs. Uusia yrityksiä listautui Varsovan pörssiin tasaista tahtia, ja vuoden lopulla pörssin pääindeksi (WIG) saavutti korkeimman tasonsa sen viisitoistavuotisessa historiassa. Arvopaperipörssin yksityistäminen on tarkoitus toteuttaa kuluvan vuoden aikana.

6 Vienti kasvoi vihdoon tuontia nopeammin

Uusien EU-maiden viime vuoden ulkomaankaupan tilastot eivät ole täysin vertailukelpoisia aiempiin vuosiin nähden, sillä EU-jäsenyyden myötä kaupan tilastointitapa muuttui merkittävästi. Muiden EU-maiden kanssa käytävän kaupan tilastointi ei perustu enää tulliselvityslomakkeisiin (SAD) vaan unionin Intrastat-järjestelmään kuten muissakin Euroopan unionin jäsenmaissa.

Joka tapauksessa ulkomaankaupan arvo kasvoi voimakkaasti kaikissa Baltian maissa ja Puolassa vuonna 2004. Ulkomaankaupan rakenne muuttui yleisesti ottaen Baltian maille ja Puolalle suotuisaan suuntaan, kun monista aiemmista vuosista poiketen maiden vienti kasvoi nyt tuontia nopeammin. Kauppataaseen alijäämät pysyivät kuitenkin edelleen suurina ja viennin hyvästä kasvusta huolimatta vajeet laajenivat Virossa ja Latviassa, sillä vahvan kotimaisen kysynnän tukemana myös tuonti kasvoi nopeasti. Ulkomaankaupan tasapainon saavuttaminen edellyttäisi viennin huomattavasti nopeampaa kasvua tuontiin nähden useiden vuosien ajan.

Viime vuonna **Viron** vienti kääntyi jälleen positiiviselle kasvu-uralle kahden vaisumman vuoden jälkeen. Viron viennin ja tuonnin arvo kasvoivat suhteellisesti tasatahtia lähes viidenneksen edellisvuodesta. Vuosina 2002 ja 2003 tuonti kasvoi huomattavasti nopeammin kuin vienti aiheuttaen mittavan alijäämän maan vaihtotaseeseen. Viime vuonna Viron vienti kasvoi kaikissa päätuoteryhmissä tekstiili- ja vaatetusteollisuutta lukuun ottamatta. Kokonaisviennin arvon lisääntyminen perustui kuitenkin suurelta osin sähkökoneiden ja laitteiden vientiin, jonka arvo kasvoi vuodessa lähes kolmanneksen. Mineraalituotteiden (polttoaineet yms.) vienti kasvoi lähes 90 prosenttia, kuljetusvälineiden noin 66 prosenttia ja valmistettujen elintarvikkeiden vienti noin viidenneksen vuodesta 2003. Tuonnissa merkittävimmin kasvoi mineraalituotteiden, puutavaran ja -tuotteiden sekä elintarvikkeiden tuonti.

Viron tärkein vientimaa on edelleen Suomi, vaikkakin sen suhteellinen osuus pieneni viime vuonna kuten myös kolmanneksi tärkeimpään vientimaan Saksan. Ruotsin osuus pysyi vakaana ja maa säilytti asemansa toiseksi tärkeimpänä vientikohteena. Vienti Venäjälle kasvoi merkittävästi ja maa nousi jo viidenneksi tärkeimmäksi kohdemaaksi Viron viennissä. Tuonnissa Suomi vankisti asemaansa tärkeimpänä tuojamaana.

Latvian kauppataaseen alijäämä on Baltian maista suhteellisesti suurin. Vuonna 2004 tuonnin arvo ylitti viennin arvon peräti 77 prosentilla, vaikkakin kuilu hieman kaventui edellisvuodesta viennin kasvun myötä. Latvian vienti kasvoi viime vuonna ennätyslistä vauhtia kiihtyen loppuvuotta kohden. Viennin arvo kasvoi peräti 28 prosenttia vuodesta 2003 latin arvon heikentymisen (suhteessa euroon) avittamana. Erityisen nopeasti kasvoi kuitenkin vienti IVY-maihin, lähes 50 prosenttia edellisvuodesta. Latvian IVY-vienti romahti Venäjän rahoituskriisin seurauksena vuosina 1999-2000, mutta on nyt palautunut vuoden 1998 tasolle. Vienti vanhoin EU-maihin kasvoi vuonna 2004 huomattavasti vähemmän, vaikka latin arvon heikkeneminen paransi maan vientikilpailukykyä euroalueelle.

Puutavaran ja puutuotteiden osuus Latvian viennistä on yli 30 prosenttia. Viime vuonna tämän tuoteryhmän vienti kasvoi kuitenkin huomattavasti hitaammin kuin maan kokonaisvienti, kuitenkin noin 11 prosenttia edellisvuodesta. Suhteellisesti eniten kasvoivat perusmetallien ja metallituotteiden vienti sekä koneiden ja laitteiden vienti. Viime vuonna Latvian vienti kasvoi eniten naapurimaihin Puolaan, Viroon, Liettuaan ja Venäjälle, kun taas suurimpien kauppakumppanien – Iso-Britannian, Saksan ja Ruotsin – osuus pieneni. Myös tuonnissa lähialueiden merkitys kasvoi.

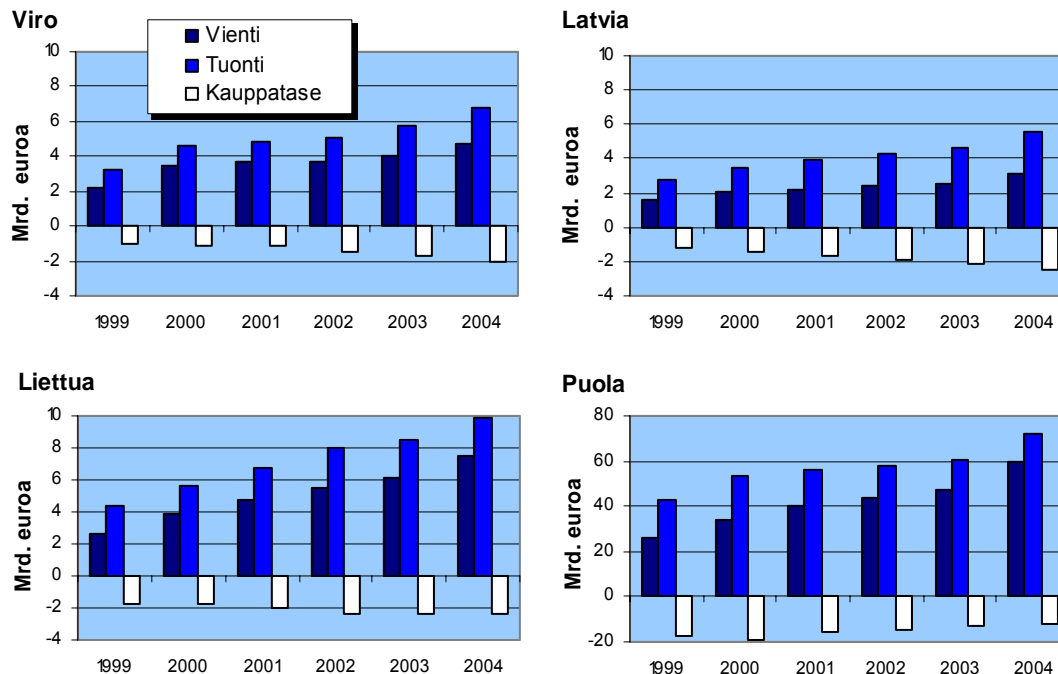
Myös Latvian tuonnin arvo kasvoi viime vuonna hyvin nopeasti, noin neljänneksen edellisvuodesta. Viennin tapaan tuonti IVY-maista kasvoi huomattavasti enemmän kuin EU-tuonti. Latvian EU-kaupan osuus on kuitenkin hyvin korkea esimerkiksi Suomeen

verrattuna, yli 75 prosenttia sekä kokonaisviennin että -tuonnin arvosta. IVY-kaupan osuus on selvässä kasvussa, mutta sen osuus maan kokonaisviennistä on silti vain noin 12 prosenttia viennissä ja 17 prosenttia tuonnissa. Matalan jalostusasteen puu ja puutuotteet muodostavat valtaosan Latvian viennistä EU-maihin. Vastaavasti IVY-viennissä tärkeimmät tuoteryhmät ovat koneet ja laitteet sekä elintarvikkeet. Koneiden ja laitteiden vienti IVY-maihin kaksinkertaistui viime vuonna.

Liettuan vienti kasvoi viime vuonna 21 prosenttia edellisvuodesta, kun vastaavasti tuonnin kasvu jäi noin 16 prosenttiin. Viennin ripeästä kasvusta huolimatta kauppataaseen alijäämä laajeni lievästi edellisvuodesta. Liettua on huomattavasti vähemmän riippuvainen EU-kaupasta kuin Viro ja Latvia. Viime vuonna vienti EU-25 -maihin käsitti 66 prosenttia maan kokonaisviennistä ja tuonnissa EU-maiden osuus jää 63 prosenttiin. IVY-kaupan osuus oli yli 16 prosenttia viennistä ja lähes 27 prosenttia maan tuonnista. Liettuan muita Baltian maita suurempi IVY-kaupan osuus johtuu maan suurimman yrityksen ja tärkeimmän viejän ja tuojan, öljynjalostamo Mazeikiu Naftan toiminnasta. Jalostamon liiketoiminta vaikuttaa merkittävästi Liettuan ulkomaankaupan rakenteeseen. Esimerkiksi vuonna 2003 Liettuan tärkeimmäksi vientimaaksi nousi yllättäen Sveitsi, koska öljyjalosteita vietiin tällöin Sveitsin kautta. Vuonna 2004 Sveitsi putosi 12. tärkeimmäksi kohdemaaksi ja Saksa palasi ykköseksi. Tuonnissa Venäjä on ylivoimaisesti tärkein kumppani 22 prosentin osuudellaan mittavan raakaöljyn tuonnin vuoksi.

Vuonna 2004 polttoaineiden vienti kattoi neljänneksen koko Liettuan viennistä. Tuoteryhmän viennin arvo kasvoi peräti 50 prosenttia edellisvuodesta. Myös muiden tärkeimpien tuoteryhmien vienti kasvoi vahvasti. Tuonnissa merkittävimmin kasvoi mineraalituotteiden (raakaöljyn), perusmetallien ja metallituotteiden, elintarvikkeiden ja kumituotteiden tuonti. Kaikkien edellä mainittujen luokkien tuonnin arvo kohosi yli neljänneksen edellisvuodesta.

Kuvio 8 Viennin ja tuonnin arvon euromääräinen kehitys vuosina 1999-2004

Lähde: Kansalliset tilastoviranomaiset

Puolan vienti kasvoi viime vuonna heikon zlotyn vetämänä jopa Baltian maita nopeammin, zlotymääräisesti hieman yli 30 prosenttia edellisvuodesta. Nopeimmin vienti kasvoi uusiin EU-maihin, peräti 47 prosenttia vuodesta 2003. Vienti EU-maihin laski lievästi, mutta käsitti silti 79 prosenttia maan kokonaisviennistä. Saksa säilytti aseman-

sa selvästi tärkeimpänä vientimaana 30 prosentin osuudellaan, vaikka sen osuus putosi edellisvuodesta. Vastaavasti Venäjän-viennin osuus nousi noin kolmesta liki neljään prosenttiin. Viennin kasvu oli erittäin nopeaa kaikissa päätuoteryhmissä. Suhteessa eniten kasvoi polttoaineiden yms. vienti, noin 65 prosenttia. Koneiden ja laitteiden sekä elintarvikkeiden viennin arvo kohosi yli 30 prosenttia edellisvuodesta. Huima viennin kasvu hidastui vuoden loppupuolella, kun nopeasti vahvistunut zloty alkoi leikata vientituotteiden hintakilpailukykyä.

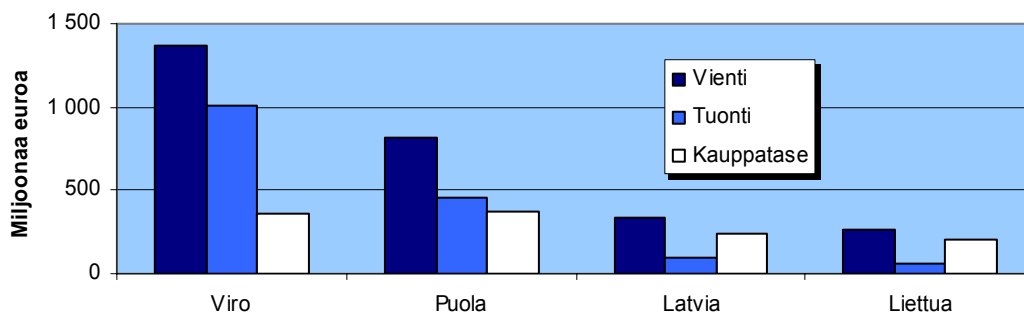
Puolan tuonti kasvoi vientiä hitaammin mutta silti yllättävänkin nopeasti, sillä zlotyn ulkoisen arvon heikkeneminen nosti tuontituotteiden hintoja. Kokonaistuonnin arvo kasvoi yli 22 prosenttia edellisvuodesta. Tuonnin rakenne maittain säilyi kutakuinkin ennallaan ja Saksan osuus muodosti edelleen liki neljänneksen tuonnin kokonaisarvosta. Tuonti Kiinasta kasvoi kolmanneksen vuoden 2003 arvosta. Teollisuustuotannon nopean kasvun vetämänä raaka-aineiden tuonti kasvoi lähes 40 prosenttia edellisvuodesta.

Kauppavaihto Suomen ja uusien EU-maiden välillä pysynyt viime vuosina ennallaan

Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan merkitys Suomen ulkomaankaupassa on pysynyt lähes ennallaan viimeisen viiden vuoden aikana. Samanaikaisesti Venäjän merkitys on kasvanut olennaisesti sekä viennissä että tuonnissa. Tällä hetkellä Suomen viennistä noin 7 prosenttia menee uusiin EU-maihin ja vastaavasti tuonnissa niiden osuus on noin 6 prosenttia. Nykyisellään Suomen kauppavaihto Venäjän kanssa ylittää niin viennissä kuin tuonnissakin uusien EU-maiden kanssa käytävän kaupan arvon.

Suomen tuonti Latviasta ja Liettuaasta on edelleen varsin pientä. Viime vuonna Latvias-ta tuotiin tuotteita Suomeen noin 90 miljoonan euron arvosta ja Liettuaasta noin 60 miljoonan euron edestä. Myös Puolan kanssa käytävä kauppa on suhteellisen pientä suhteutettuna maan kokoon. Sitä vastoin Viron on pienestä koostaan huolimatta säilyttänyt asemansa Suomen tärkeimpänä kauppakumppanina uusien EU-maiden joukossa. Vuonna 2004 Viro oli Suomen 11. tärkein vientimaa ja Puola 17. tärkein. Viime vuonna Suomen vienti Viroon kasvoi viidenneksen, kun taas tuonti pysyi lähes samalla tasolla edellisvuoteen nähden. Vienti Puolaan laski 5 prosenttia, mutta tuonti kasvoi vahvasti yli neljänneksen edellisvuodesta. Suomen vienti Latviaan kasvoi lievästi 6 prosenttia edellisvuodesta, kun taas tuonti Latviasta lisääntyi yli viidenneksen. Vienti Liettuaan pysyi kutakuinkin ennallaan, mutta tuonti putosi 20 prosenttia vuodesta 2003.

Kuvio 9 Suomen ulkomaankauppa Baltian maiden ja Puolan kanssa vuonna 2004

Lähde: Suomen Tullihallitus

Koneet ja laitteet muodostavat lähes puolet Suomen viennistä kaikkiin Baltian maihin. Sitä vastoin tuonnin rakenteessa on maiden välillä merkittäviä eroja. Noin puolet Suomen Viron-tuonnista koostuu erilaista koneista ja laitteista, mihin vaikuttaa keskeisesti elektroniikkateollisuuden ristikkäiskauppa maiden välillä. Suomen tuonnissa Latviasta puutavaran ja muiden raaka-aineiden osuus käsittää yli puolet tuonnin arvosta. Vastaavasti Suomen Liettuan-tuonti koostuu suurelta osin erilaista valmistetuista tavaroista kuten vaateista ja huonekaluista. Suomen Puolan-viennissä tärkeimmän tuoteryhmän

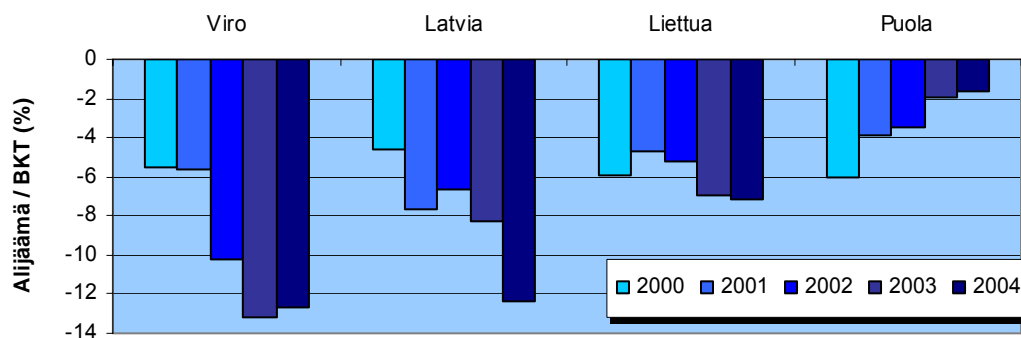
muodostaa paperiteollisuuden tuotteet ja vastaavasti tuonnissa polttoaineet (kivihiili) ja kuljetusvälineet.

7 Vaihtotaseen alijäämät paisuvat Baltiassa

Mittavaa ja vuosi toisensa perään kasvavaa vaihtotaseen vajetta pidetään Baltian talouksien suurimpana rakenteellisena ongelmana ja mahdollisesti tulevaa talouskasvua rajoittavana uhkatekijänä. Toisaalta vaihtotaseen alijäämäisyys on tyypillistä nopeasti kasvaville ja kehittyville talouksille. Investointituotteiden voimakas kysyntä kasvattaa nopeasti kehittyvän maan tuontia, kun taas viennin kasvu lähtee investointien myötä hitaammin käyntiin. Myös kotitalouksien ostovoiman kasvu ruokkii tuonnin kasvua, koska paikalliset tuottajat eivät välttämättä pysty tarjoamaan kuluttajien haluamia tuotteita. Baltian maiden vaihtotaseet ovat olleet voimakkaasti alijäämäisiä juuri näistä tekijöistä johtuen. Vuosituhannen taitteessa vaihtotaseen suhteellinen alijäämä pieneni, mutta viime vuosina se on jälleen paisunut kansanvälisessä vertailussa poikkeuksellisen korkealle tasolle. Kuitenkaan suuret vaihtotaseen vajeet eivät ole olleet Baltian talouksien vakaudelle vahingollisia, sillä valtaosa vajeista on pystytty kattamaan suorilla ulkomaisilla sijoituksilla. Toisaalta Baltian maat ovat juuri siksi hyvin riippuvaisia ulkomaisten sijoitusten jatkumisesta.

Vuonna 2004 **Viron** vaihtotaseen alijäämä laajeni noin 17.5 miljardiin kruunuun, mikä vastaa 12.7 prosentin osuutta maan bruttokansantuotteesta. BKT:hen suhteutettuna vaje kuitenkin hieman pieneni edellisvuoden ennätystasosta. Hyödykkeiden ulkomaankaupan alijäämä laajeni lähes 3 miljardia kruunuun, mutta vastaavasti palvelutaseen ylijäämä Virolle kasvoi lähes saman verran. Suorat ulkomaiset sijoitukset Viroon kattoivat noin kaksi kolmasosaa vaihtotaseen vajeesta.

Kuvio 10 Vaihtotaseen alijäämä suhteutettuna bruttokansantuotteeseen

Lähde: Baltian maiden ja Puolan keskuspankit

Latvian talouden ulkoinen tasapaino heikkeni viime vuonna, kun vaihtotaseen alijäämä paisui 12.3 prosenttiin maan bruttokansantuotteesta eli lähes Viron lukemiin. Vaihtotaseen vaje laajeni (nykyhinnoin) peräti 83 prosenttia edellisvuodesta. Vaihtotaseen alijäämän kasvu johtui eritoten kauppataseen vajeen kasvusta ja tulonsiirroista ulos Latviasta. Latvian keskuspankin mukaan jyrkkä vajeen kasvu johtui tuonnin voimakkaasta kasvusta maan EU-jäsenyyden kynnyksellä (mm. laivojen ostot) ja vienti-/tuontihintojen noususta sekä valuuttakurssimuutoksista. Ulkomaiset suorat investoinnit ja muut pitkäaikaiset sijoitukset riittivät kuitenkin kattamaan vajeen. Keskuspankin mukaan vaihtotaseen alijäämän kasvuun vaikuttaneet tekijät poistuvat tai heikkenevät kuluvana vuonna, mikä tulee merkittävästi pienentämään vajetta.

Liettuan vaihtotaseen vaje kasvoi lievästi edellisvuodesta kauppataseen alijäämän kasvun myötä. Sitä vastoin palvelutaseen ylimäärä kasvoi yli kolmanneksen ja paikkasi kauppataseen vajetta. Ulkomaisten suorien investointien virta Liettuaan lähes nelinkerkaistui edellisvuodesta 2.2 miljardiin litiin. Suorat ulkomaiset investoinnit kattoivat noin puolet vaihtotaseen alijäämästä.

Puolan taloudelle vaihtotaseen alijäämä ei ole ollut ongelma viime vuosina. Viime vuonna alijäämä kaventui aiempien vuosien tapaan ja oli alustavien laskemien mukaan vain 1.6 prosenttia maan bruttokansantuotteesta. Vaikka pieni vaihtotaseen vaje osaltaan on seurausta maan viennin hyvästä kasvusta, se heijastaa puolalaisyritysten hallittomuutta investointeihin. Näin ollen Puolan vaihtotaseen alijäämä tulee tulevina vuosina laajenemaan, kun investoinnit ja rakentaminen näyttävät vihdoin kääntyneen kasvuun.

8 Suorien sijoitusten määrä jälleen kasvussa

Vappuna 2004 Euroopan unioniin liittyneet Itä- ja Keski-Euroopan maat odottavat kasvuykäystä suoriin ulkomaisiin investointeihin, kun viimeisetkin sijoittamisen hidasteet poistuivat EU-jäsenyyden myötä. Käytännössä pääomat ovat liikkuneet varsin vapaasti jo 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Kuluvalla vuosituonnalla suorien sijoitusten määrän kasvuvauhti on kuitenkin huomattavasti hidastunut 1990-luvun tasosta. Tähän on luonnollisena selityksenä suurten yksityistämishankkeiden päättyminen useimmissa uusissa EU-maissa.

Ainakin Baltian maiden ja Puolan osalta odotukset uudesta investointiaallosta näyttävät jossain määrin toteutuneet, sillä maat onnistuivat varsin hyvin houkuttelemaan ulkomaisia sijoituksia viime vuoden aikana. Myös YK:n kansainvälistä kauppaa ja sijoituksia seuraavan UNCTAD:in mukaan vuosi 2004 oli erityisen hyvä Keski- ja Itä-Euroopan maille, sillä alueelle (19 maata) virtasi ennätysmäärä ulkomaisia suoria sijoituksia. Absoluuttisesti tarkasteltuna yli neljännes näistä sijoituksista kohdistui Venäjälle, mutta Puola oli hyvänä kakkosena näiden 19 maan joukossa.

Viro on ollut Unkarin ja Tsekin tasavallan ohella selvästi edellä muita uusia EU-maita suorien ulkomaisten sijoitusten (FDI) määrässä asukasta kohden mitaten. Myös vuonna 2004 sijoitusten määrä Viroon ylitti selvästi niin Latvian, Liettuan kuin Puolankin luvut, kun määrä suhteutetaan maan asukasluukuun ja kansantuotteeseen. Vuoden 2004 kolmannen neljänneksen lopussa suorien sijoitusten kanta asukasta kohden oli Virossa noin 4500 euroa, Latviassa noin 1400 euroa ja Liettuassa noin 1260 euroa. Absoluuttisesti tarkasteltuna sijoitukset Viroon ovat lähes kaksinkertaiset Latviaan nähden ja noin puolitoistakertaiset Liettuahan nähden, vaikka Viron väestön määrä on huomattavasti pienempi. Puola on jäänyt selvästi jälkeen tärkeimmistä kilpailijoistaan suorien ulkomaisten sijoitusten määrässä asukasluukuun suhteutettuna. Vuoden 2004 lopussa suorien sijoitusten kanta oli noin 84 miljardia dollaria eli noin 1700 euroa asukasta kohden laskettuna. Viime vuosina suorien sijoitusten virta Puolaan on hiipunut vuoden 2000 huippuluvusta, vaikkakin viime vuoden investointivirta maahan oli suurin neljään vuoteen. Vuonna 2004 suorien investointien arvo nousi lähes 8 miljardiin dollariin, mikä on lähes 1.5 miljardia enemmän kuin vuotta aiemmin.

Vuonna 2004 suorien ulkomaisten sijoitusten kumulatiivinen arvo kasvoi Virossa voimakkaasti. Maan keskuspankin mukaan sijoituskanta kasvoi noin 1800 miljoonaa euroa lähes 7000 miljoonaan euroon. Latviassa suorien ulkomaisten sijoitusten virta kaksinkertaistui edellisvuodesta. Maan suorien ulkomaisten sijoitusten kanta oli vuoden 2004 lopussa noin 3300 miljoonaa euroa. Suhteellisesti eniten kasvoivat suorat sijoitukset Liettuahan, noin nelinkertaistuivat heikosta edellisvuodesta. Liettuan ulkomaisten suorien sijoitusten kanta kohosi vuoden lopussa noin 4700 miljoonaan euroon.

Ulkomaisten suorien sijoitusten jakautuminen talouden eri sektoreille vaihtelee suuresti maittain. Liettuassa sijoitukset teollisuuteen muodostavat yli kolmanneksen suorien ulkomaisten sijoitusten määrästä. Sitä vastoin Virossa ja Latviassa huomattavasti suurempi merkitys on sijoituksilla palveluihin: rahoitussektoriin sekä kiinteistöihin ja liikelämän palveluihin. Latviassa ja Liettuassa sijoitukset kuljetussektoriin muodostavat noin 15 prosenttia kokonaissijoituskannasta. Puolaan kohdistuneista sijoituksista vuoden 2004 lopussa noin 40 prosenttia oli kohdistunut teollisuuteen, siis huomattavasti suurempi osuus kuin Baltian talouksissa.

Taulukko 4 Suorien ulkomaisten sijoitusten rakenne vuoden 2004 lopussa

	Viro	Latvia	Liettua	Puola
Suurimmat sijoittajat	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ruotsi 46% ▪ Suomi 24% ▪ Yhdysvallat 4% ▪ Norja 3% ▪ Alankomaat 3% ▪ Tanska 2% 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Saksa 15% ▪ Ruotsi 11% ▪ Tanska 8% ▪ Hollanti 8% ▪ Viro 8% ▪ Suomi 8% 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tanska 15% ▪ Ruotsi 15% ▪ Saksa 11% ▪ Venäjä 8% ▪ Suomi 8% ▪ Viro 8% 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ranska 20% ▪ Alankomaat 14% ▪ Yhdysvallat 13% ▪ Saksa 13% ▪ Iso-Britannia 5% ▪ Italia 5%
Sijoitukset sektoreittain	Rahoitusala* 33% Kiinteistöala ym.** 22% Teollisuus 18% Kauppa 11%	Kiinteistöala ym. 20% Rahoitusala 16% Kauppa 16% Kuljetus ym. 15%	Teollisuus 34% Kauppa 16% Rahoitusala 14% Kuljetus ym. 14%	Teollisuus 40% Rahoitusala 23% Kauppa 12% Kuljetus ym. 10%

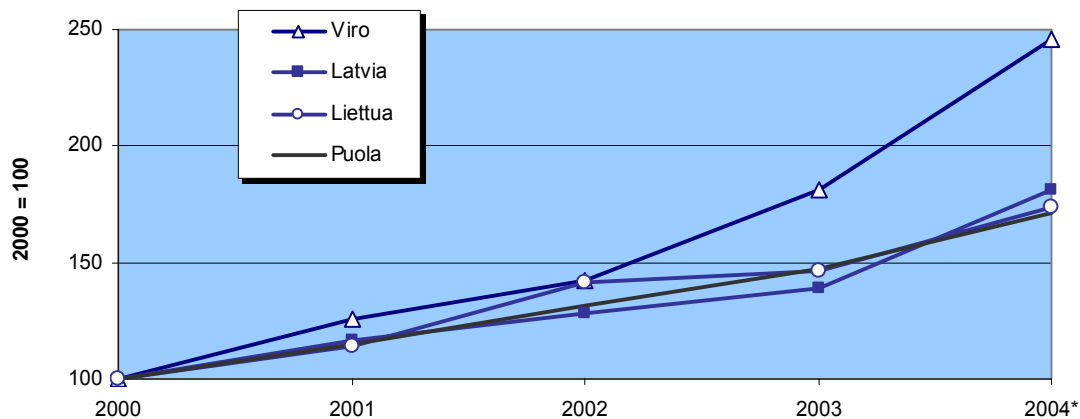
*Rahoitus- ja vakuustoihiminta

**Kiinteistöjen omistus ja vuokraus, tutkimus, liike-elämän palvelut

***Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne

Lähde: Viron ja Latvian keskuspankit; Liettuan tilastokeskus, Paliiz

Kuvio 11 Suorien ulkomaisten sijoitusten (FDI) kumulatiivinen määrä vuoden lopussa, sijoituskanta vuoden 2000 lopussa = 100, arvot paikallisessa valuutassa

Lähde: Viron ja Latvian keskuspankit, Liettuan tilastokeskus, Paliiz

Baltian maissa Ruotsi, Suomi ja Tanska ovat säilyttäneet asemansa tärkeimpinä sijoittajainaan. Saksan merkitys on suuri Latviassa ja Liettuaassa, mutta edelleen yllättävän pieni Virossa. Puola poikkeaa ulkomaisten suorien sijoitusten rakenteeltaan Baltian maista, sillä Puolan markkinoilla isojen EU-maiden yritykset operoivat aivan eri volyyminilla kuin Baltian maissa.

Virossa ruotsalaisten pankkien (Swedbank, SEB) 1990-luvun loppupuolella tekemät yritysosot nostavat ruotsalaisten osuuden lähes puoleen koko ulkomaisten suorien sijoitusten kannasta. Suomalaisten yritysten sijoitukset Viroon ovat kohdistuneet enemmänkin teollisuuden alihankintayrityksiin sekä tukku- ja vähittäiskauppaan. Viime vuosina vakaimmin ovat kasvaneet ulkomaiset sijoitukset kauppaan ja valmistusteollisuuteen.

Vuoden 2004 aikana näkyvimpiä sijoittajia **Viroon** olivat norjalaiset ja venäläiset yhtiöt. Venäläisten suorien sijoitusten kanta Virossa kasvoi yli 140 prosenttia vuoden aikana ja norjalaistenkin sijoituskanta noin 50 prosenttia edellisvuodesta. Ruotsalaisten sijoitukset kasvoivat myös voimakkaasti ja niiden osuus nousi jo liki 46 prosenttiin kokonaissijoituskannasta. Vaikka myös suomalaisten yritysten sijoituskanta kasvoi mukavasti, noin 23 prosenttia edellisvuodesta, suomalaisten suhteellinen osuus pieneni. Suhteessa kaikkein nopeimmin kasvoivat irlantilaisten (400%) ja latvialaisten (186%) yritysten sijoitukset Viroon, mutta niiden osuus on silti alle prosentin kokonaispotista.

Merkittävin viime vuoden aikana käynnistynyt ulkomaisella pääomalla toteutettava investointi Viroon on norjalaisen Larvik Cellin tytäryhtiön Estonian Cellin sellutehdashan-

ke Pohjois-Viroon, Kundaan. Investoinnin kokonaisarvo on noin 2.6 miljardia kruunua eli noin 170 miljoonaa euroa, ja tehtaan on tarkoitus valmistua kuluvan vuoden loppuun mennessä. Norjalaisyhtiö ilmoitti loppuvuonna 2004 harkitsevansa jo hankkeen laajentamista. Toinen merkittävä norjalaislähtöinen sijoitus oli Linstow Internationalin 600 miljoonan kruunun investointi Viron suurimpaan ostoskeskukseen. Tallinnan satama on käynnistänyt uuden hiiliterminaalin rakentamisen yhteistyössä venäläisen Kuzbasrazugolin kanssa. Hankkeen arvoksi on arvioitu 850 miljoonaa kruunua. Syksyllä Venäläinen Severstalrans hankki enemmistöosuuden Estonian Oil Servicesta, mikä teki yhtiöstä suurimman toimijan Viron transito-markkinoilla. Severstalin kontrolloima Spacecom aloitti rautatiekuljetukset Virossa vuonna 2003 ja kilpailee ensimmäisenä ulkomaisena toimijana Viron rautatiemarkkinoilla. Valmistusteollisuudessa venäläinen Nutritec Group hankki omistukseensa meijerialan Estmilkin, joka jatkoi viime vuonna konkursiin menneen Raplan meijerin toimintaa. Monet elektroniikka-alan alihankkijat investoivat ja lisäsivät työvoimaansa Virossa viime vuonna suomalaisen Elcoteqin johdolla, joka on Viron suurimpia työllistäjiä lähes 4000 työntekijällään. Suomalaisyrittäjistä merkittävimmissä investoinneista Viroon ilmoittivat myös muun muassa Stora Enso Timber, Efore, Plastone ja Atria, joka hankki omistukseensa virolaisen AS Valga Lihätöötusin.

Ruotsalais-suomalainen puhelinoperaattori TeliaSonera teki kesällä 2004 ostotarjouksen Viron valtion 27 prosentin osuuteen Eesti Telekomissa, mutta Viron hallitus hylkäsi tarjouksen pitäen tarjottua hintaa liian alhaisena. TeliaSonera on myös ilmoittanut halukkuudestaan hankkia haltuunsa enemmistöosuus latvialaisesta puhelinyhtiöstä Lattelekomista. Nykyisellään TeliaSoneran omistusosuus on (sen TILTS Communicationsin kautta) 49 prosenttia ja Latvian valtion 51 prosenttia yhtiön osakekannasta. Viime vuonna TeliaSonera ja Latvian valtio saivat kuitenkin sovittua pitkäaikaisen kiistansa Lattelekomille yksityistämisvaiheessa luvattuun monopoliasemaan liittyen.

Pitkään **Latviaan** suunnitteilla ollut sellutehdashanke (Baltic Pulp) sai kolauksen, kun suomalainen Metsäliitto ilmoitti vetäytyvänsä hankkeesta. Metsäliiton mukaan hanketta ei kannattanut jatkaa, koska siltä puuttuu maan hallituksen ja latvialaisten tuki. Alun perin Latvian valtion aloitteesta käynnistetyin hankkeen kustannusarvio on lähes miljardi euroa, joten hanke olisi toteutuessaan suurin koskaan tehty ulkomainen investointi Baltiaan. Myös toinen suuri investointihanke, tanskalaisomisteisen Baltic Sea Port Developmentin ja ranskalaisen rakennusyhtiö Bouygues Batiment Internationalin hanke rakentaa noin 100 miljoonan euron arvoinen meripuisto Liepajan satamakaupunkiin, on kohdannut rahoitusvaikeuksia ja uhkaa kaatua. Alkuperäisen suunnitelman mukaan rakentamisen piti alkaa vuoden 2005 alkupuolella.

Yhdysvaltalainen Jeld-Wen ilmoitti viime vuonna investoivansa Latviaan 40 miljoonaa euroa uuteen puunjalostuslaitokseen ja siihen liittyvään infrastruktuuriin. Tehdas tuottaa puukuitumateriaalia ovien valmistukseen yrityksen muiden Euroopan tehtaiden tarpeisiin. Brittiläinen lahjatavaroita ja matkamuistoja valmistava International Greetings ilmoitti investoivansa 29 miljoonaa euroa uuteen tuotantolaitokseen Liepajassa. Alkuvaiheessa tehdas työllistää 200 työntekijää, mutta tulevina vuosina tuotantoa on tarkoitus lisätä. Tanskalainen juomavalmistaja Danish Brewery Group hankki omistukseensa latvialaisen mehujen ja hillojen valmistajan Cidon arviolta 15 miljoonan euron hinnalla, ja vastaavasti norjalainen Orkla Foods osti hedelmien ja vihannesten jalostajan Spilvan. Suomalainen Sampo pankki ilmoitti vuoden 2004 lopulla ostavansa Maras Bankan, yhden Latvian pienimmistä pankeista.

Thaimaalainen Indorama ilmoitti rakentavansa muovitehtaan **Liettuaan** Klaipedan vapaakauppa-alueelle. Investoinnin kokonaisarvoksi on arvioitu noin 100 miljoonaa euroa. Liettua kamppaili myös loppuun asti saksalaisen rengasvalmistajan Continentalin uudesta tehdashankkeesta, joka olisi ollut arvoltaan noin miljardi 1 litia (270 miljoonaa euroa). Saksalaisyhtiö päätti kuitenkin valita Brasilian Liettuan sijasta. Ruotsalainen IKEA ja liettualainen Vakaru Medienos Grupe ilmoittivat rakentavassa yhdessä uuden huonekalutehtaan Kazlu Rudaan. Suomalainen KohdematkatKaleva hankki syksyllä 2004 omistukseensa matkatoimisto Carlson Wagonlift Travelin Liettuan yksikön. Aiemmin keväällä KohdematkatKaleva osti virolaisen matkatoimiston Herman Raisidin.

Yritystojen kautta suomalaisyritys pyrkii saavuttamaan Baltian alueen johtavan matkatoimiston aseman. Pohjoismainen pörssiyritys OMHEX hankki omistukseensa Liettuan arvopaperipörssin ja hallitsee näin Suomen, Ruotsin ja Tanskan lisäksi kaikkien Baltian maiden arvopaperikauppaa.

Suorat ulkomaiset investoinnit **Puolaan** ovat vähentyneet vuoden 2000 huipun jälkeen. Puola on hävinnyt Tsekille ja Slovakielle, kun suuret autoteollisuuden yritykset ovat päättäneet uusista investointihankkeistaan. Puolan hallitus ei ole pystynyt lupaamaan riittäviä investointikannusteita kilpailijamaihinsa nähden. Investoijien näkökulmasta Puolaan sijoittumista vaikeuttaa valmiiden rakennuspaikkojen ja niiden kehittämissuunnitelmien puute sekä kiemuraiset hallinnolliset menettelyt. Yhtenä houkuttimena ulkomaisille sijoittajille Puola on avannut erikoistalousalueensa (SEZ) nyt myös palvelualan yrityksille, kun aikaisemmin niitä tarjottiin vain teollisuusyrityksille. Toiseksi syksyllä 2004 hyväksytty uusi liiketoimintalaki (Economic Freedom Act) helpottaa merkittävästi yrityksen perustamista ja poistaa aikaisempia rajoituksia ulkomaisten yritysten toiminnasta.

Vuonna 2004 suurin Puolaan kohdistunut ulkomainen sijoitus oli Yhdysvaltalaisen kiinteistö-sijoitusyhtiön Apollo Ridan 800 miljoonan dollarin arvoinen sijoitus. Ranskalainen France Telecom investoi Puolaan viime vuonna 450 miljoonan dollarin arvosta ja vahvisti näin asemiaan Puolan tärkeimpänä ulkomaisena sijoittajana. Hollantilainen metallituottaja LNM Holding investoi viime vuonna 390 miljoonan dollarin arvosta ja ranskalainen rakennusalan yritys BEG noin 350 miljoonan edestä. Ruotsalainen Vattenfall kipusi tärkeimpien investoijien joukkoon noin 300 miljoonan dollarin sijoituksellaan Puolan energiasektorille. Japanilainen autovalmistaja Toyota investoi viime vuonna Puolaan 220 miljoonan dollarin arvosta ja saksalainen Volkswagen lähes 200 miljoonan arvosta. Muita tärkeitä sijoituksia olivat mm. Yhdysvaltalaisen IVAX Corporationin sijoitus lääketieteellisuuteen ja korealaisen LG Electronicsin sijoitus kodinkoneiden valmistukseen. Suomalaisyrityksistä HK Ruokatalo vahvisti tanskalaisen kumppaninsa Danish Crownin kanssa asemiaan Puolassa lisäämällä Saturn Nordic Holding -yhteisyrityksen omistusosuutta Puolan johtavassa lihanjalostajassa Sokolówissa. Vuoden 2005 alkupuolella HK Ruokatalon ja Danish Crownin yhteisyritys lisäsi edelleen omistustaan puolalaisyrittäjäryhmässä noin 80 prosenttiin Sokolówin osakkeista ja äänimäärästä.

Aiempien vuosien tapaan suurin osa (41%) Puolaan kohdistuvista suorista sijoituksista meni teollisuuteen. Suurimmat investoinnit kohdistuivat autoteollisuuteen, kemianteollisuuteen ja lääketeollisuuteen. Viime vuonna rahoituslalle kohdistui aiempaa enemmän sijoituksia muun muassa maan suurimman pankin PKO BP pankin yksityistämisen tuloksena.

9 Nopea EMU-jäsenyys kaikkien tavoitteena

Viro ja Liettua lähimpänä EU:n rahaliiton jäsenyyttä

Keväällä 2004 Euroopan unioniin liittyneet 10 uutta jäsenvaltiota tulevat liittymään Euroopan rahaunioniin (EMU) ennemmin tai myöhemmin kuten maiden liittymissopimuksessa on määritelty. Yleisesti ottaen kaikkien uusien EU-maiden pyrkimyksenä on saavuttaa EMU-jäsenyys mahdollisimman nopeassa aikataulussa, vaikka monien asiantuntijoiden mielestä rahaliiton jäsenyyttä ei tulisi kiirehtiä. Keski- ja Itä-Euroopan uudet EU-maat ovat talouskehityksessään vanhaa EU-aluetta jäljessä ja niiden talouden rakenteet muuttuvat nopean kasvun myötä. Näin ollen yhteinen rahapolitiikka ei välttämättä palvele tasapuolisesti erilaisessa tilanteessa olevia jäsenmaita. Toisaalta rahaliittoon liittyminen tuo talouksiin lisää vakautta ja ennustettavuutta ja minimoi valuuttakurssiriskin.

Rahaliittoon liittyminen edellyttää, että liittyjään valuutta on vähintään kahden vuoden ajan kytkettynä EMU-jäsenyyttä edeltävään ERM2-järjestelmään. Lisäksi maan talouden tulee täyttää niin kutsutut Maastrichtin ehdot, jotka asettavat reuna-arvot julkisen talouden alijäämälle, julkisen velan määrälle, inflaatiotasolle ja korkotasolle.

Viro ja Liettua kytkivät valuuttansa ERM2-järjestelmään kesäkuun lopussa 2004. Maat olivat Slovenian ohella uusien EU-maiden joukossa ensimmäiset ERM2:een liittyneet maat. Näin ollen Viro ja Liettua voivat liittyä euroalueeseen aikaisintaan vuoden 2006 puolivälissä, jos maat täyttävät muut asetetut kriteerit. Latvia teki ensimmäisen liikkeen tulevaa EMU-jäsenyyttä silmällä pitäen siirtämällä valuuttakurssinsa kytkennän IMF:n laskennallisesta SDR-korista euroon vuoden 2004 lopussa. Latvian tulee liittymään ERM2:een kuluvan vuoden alkupuolella ja voi näin saavuttaa rahaliiton jäsenyyden aikaisintaan vuonna 2007. Puolan jäsenyysaikataulusta liikkuu paljon erilaisia arvioita, mutta maa liittyy rahaliittoon aikaisintaan vuosien 2008-2009 aikana, todennäköisesti jopa tätä myöhemmin.

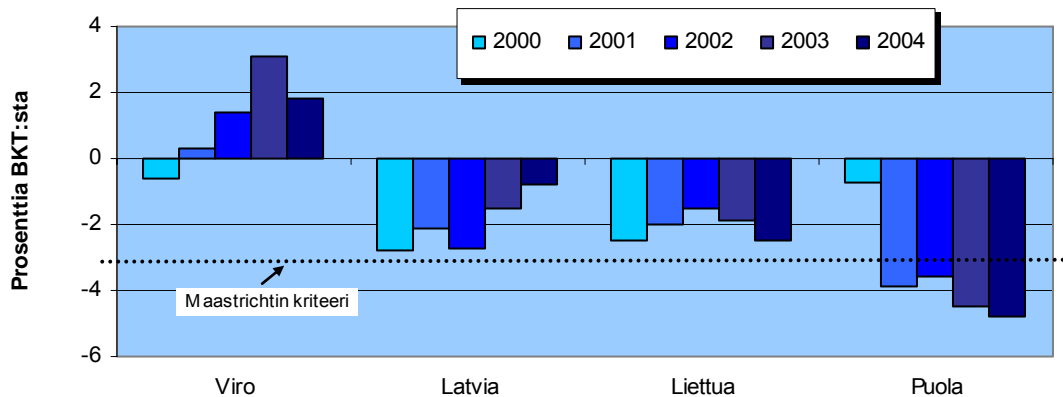
Viimeisin Euroopan keskuspankin (EKP) julkaisema lähentymisraportti käsittelee euroalueen ulkopuolella olevien EU-maiden talouksia ajanjaksolla syyskuu 2003 - elokuu 2004. Raportin mukaan Viro ja Liettua täyttivät kaikki asetettujen kriteerien perusteella lasketut viitearvot – vuosi-inflaatio alle 2.4 prosenttia, pitkä korko alle 6.4 prosenttia, julkisen talouden alijäämä alle 3 prosenttia, julkisen velan määrä alle 60 prosenttia/BKT – valuuttakurssikriteeriä lukuun ottamatta. Tosin Viron kohdalla EKP laskee erillisen viitearvon pitkälle korolle, koska maassa ei ole pienen julkisen velan vuoksi pitkien julkisten joukkovelkakirjojen markkinoita. Lähentymisraportin mukaan Latvia selvittää muut kriteerit inflaatioastetta ja valuuttakurssikytkentää lukuun ottamatta. Sitä vastoin elokuussa 2004 Puola täytti EMU-kriteereistä ainoastaan julkisen velan kriteerin. Puolan kohdalla eniten vaikeuksia tuottanee julkisten menojen tasapainon saavuttaminen.

Viron ja Liettuan EMU-jäsenyys toteutunee vuoden 2007 alusta ja Latvian vuotta myöhemmin. Kuten edellä on todettu, Baltian maat täyttänevat vaaditut kriteerit ilman suurempia ongelmia. Kuitenkin viime aikoina on herännyt huoli siitä, että kohonnut inflaatio voi hidastaa rahaliittoon liittymistä Latvian ja ehkä myös Viron kohdalla. Vuoden 2004 lopussa kaikkien Baltian maiden vuosi-inflaatio oli viitearvoa (2.3%) huomattavasti korkeammalla. Viron ja Liettuan pyrkimyksenä on saattaa taloutensa EMU-kuntoon vuoden 2006 puolivälissä, joten aikaa ei ole tuhlettavaksi. Kun EU-jäsenyyden mukanaan tuoma inflaatiopiikki poistuu toukokuussa 2005, Liettuan vuosi-inflaatio pudonnee alle EMU-viitearvon, mutta Viron inflaatio jää edelleen sen yläpuolelle. Latvian inflaatio laukkaa tänä vuonna reilusti viitearvon yläpuolella, vaikka kertaluonteiset hinnannousut poistuvat vuosi-inflaatiotilastoista.

Baltian maiden budjettialijäämät kurissa, Puolan vaikeudet jatkuvat

Baltian maiden julkisen sektorin alijäämät ovat pysyneet varsin kohtuullisina vuoden 1999 jälkeen, jolloin Venäjän talouskriisi heilautti myös Baltian maiden talouksien tasapainoa. Baltian maista ja Puolasta parhaiten julkisen talouden hoidossa on onnistunut Viro, jonka budjetti on ollut ylijäämäinen jo neljä vuotta. Toisaalta Viroa on kritisoitu siitä, että liian tiukka budjettikuri hidastaa tarvittavien uudistusten toteuttamista. Myös osa EU:n rakennerahastotuista saattaa jäädä käyttämättä, jollei valtio myönnä hankkeille tarvittavaa vastarahoitusta tiukan budjettikurin vuoksi. Viime vuonna Viro onnistui käyttämään vain alle 60 prosenttia suunnitelluista EU-tuista, mikä pienensi valtiontalouden sekä tulo- että menupuolta. Viron julkinen sektori oli selvästi ylijäämäinen edellisvuosien tapaan myös viime vuonna ylijäämän kohotessa lähes 2 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Viron julkinen velka on edelleen kaikkein alhaisin EU-25 -maiden joukossa.

Kuvio 12 Julkisen talouden tasapaino (julkisten toimijoiden nettoluotonanto/-otto)

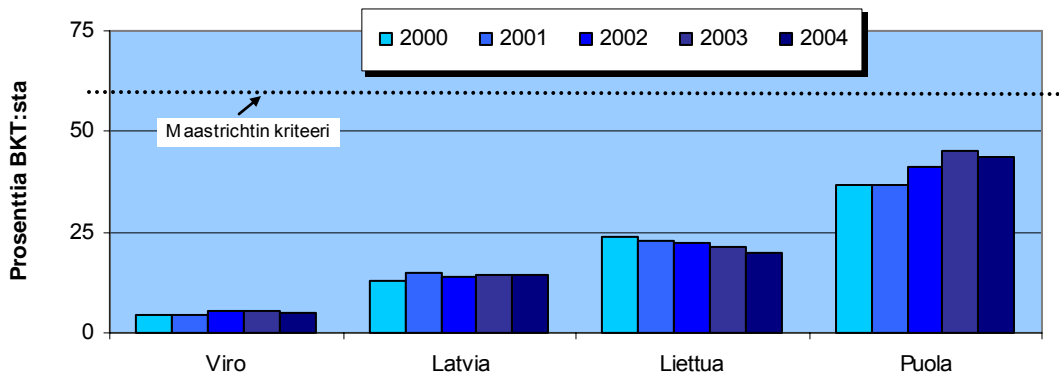

Lähde: Eurostat

Latvian valtiontalouden alijäämä jäi viime vuonna huomattavasti pienemmäksi kuin odotettiin. Budjettialijäämä oli vain 0.8 prosenttia bruttokansantuotteesta eli se noin puolittui edellisvuodesta. Julkisen velan määrä pysyi ennallaan noin 14 prosentissa suhteutettuna maan bruttokansantuotteeseen.

Liettuan budjettikuri on hieman löystynyt parin viime vuoden aikana. Viime vuoden alijäämäksi on arvioitu 2.5 prosenttia kansantuotteesta eli hieman enemmän kuin edellisvuonna. Kuitenkin Liettuan suhteellinen julkisen velan määrä on pienentynyt viime vuosina selvästi.

Kuvio 13 Julkisen velan määrä suhteessa bruttokansantuotteeseen

Lähde: Eurostat

Puolan julkinen talous oli selvästi alijäämäinen myös vuonna 2004, kuten se on ollut jo useiden vuosien ajan. EU-alueen maista vain Kreikan ja Maltan alijäämä on Puolaa

suurempi. Hyvästä talouskehityksestä johtuen alijäämä oli kuitenkin pienempi kuin odotettiin, ja myös julkisen velan kasvu jäi pelättyä pienemmäksi. Julkisen talouden tasapainottaminen on Puolan talouden suurin haaste maan rahaliittoon liittymisen kannalta. Puolan hallitus on ilmoittanut pyrkivänsä saattamaan taloutensa EMU-kuntoon mahdollisimman nopeasti. Toisaalta Puolan parlamentti on hylännyt monet tärkeät menoleikkaukset, joita hallitus suunnitteli entisen talousministerin mukaan nimetyn Hausnerin suunnitelman puitteissa.

10 Viron liiketoimintaympäristö uusien EU-maiden eliittiä

Viro on menestynyt huomattavasti Liettuaa, Latviaa ja Puolaa paremmin kansainvälisissä liiketoimintaympäristövertailuissa. Viro on myös lähes kaikissa vertailuissa jättänyt taakseen kaikki muut uudet EU-jäsenet ja myös osan vanhoista EU-maista. Viron liiketoimintaympäristö koetaan kehittyneeksi ja jo varsin länsimaiseksi, kun taas Puolan ja Latvian kohdalla liiketoimintaympäristön kehittyminen on ollut toivottua hitaampaa.

The Heritage Foundationin uusimmassa maiden liiketoimintaympäristön vapautta kuvaavassa vertailussa Viro sijoittuu 155 maan joukossa neljänneksi, EU-maista kaikkein korkeimmalle sijalle Luxemburgin jälkeen. Myös Latvia ja Liettua menestyvät varsin hyvin tässä vertailussa ja jättävät taakseen monia vanhoja EU-maita. Puola on aiemmin menestynyt vertailussa varsin heikosti, mutta viimeisimmässä vertailussa se paransi roimasti asemiaan. Indeksikoostuu 50 keskeisen liiketoimintaympäristöä muovaavan tekijän arvioinnista kussakin maassa. Näitä tekijöitä ovat mm. maan harjoittama rahaja kauppapolitiikka, verorasitus, julkisen sektorin laajuus, pääomavirrat, pankkijärjestelmä, sääntelyn taso ja harmaan talouden osuus.

Yhteiskunnassa esiintyvä korruptio on yksi tärkeimmistä mittareista, kun maiden liiketoimintaympäristöjä vertaillaan keskenään. Transparency Internationalin korruptioindeksi koostuu useista eri organisaatioiden toteuttamista tutkimuksista. Baltian maista Viro on menestynyt korruptiovertailussa huomattavasti paremmin kuin Liettua ja Latvia ja ollut yleensä paras uusien EU-maiden joukossa. Sitä vastoin Virokin jää tässä vertailussa lähes kaikkien vanhojen EU-maiden taakse. Viime vuosina Baltian maiden ja Puolan sijoitukset ovat pysyneet melko lailla ennallaan, jopa hieman heikentyneet edellisvuodesta. Tämän vertailun perusteella korruption vastaisissa toiminnoissa ei ole onnistuttu odotetulla tavalla. Latvian ja Puolan korruptio-tilanne on huono myös uusien EU-maiden keskinäisessä vertailussa. Poliittiset skandaalit ovatkin edelleen turhan usein otsikoissa molemmissa maissa.

Taulukko 5 Baltian maiden ja Puolan liiketoimintaympäristö kansainvälisessä vertailussa

	Corruption Perception Index* 2004 (146 maata)	Index of Economic Freedom** 2005 (161 maata)	Growth Competitiveness Index*** 2004 (104 maata)
	Sijoitus vertailussa (sijoitus vuotta aiemmin samassa vertailussa)		
Viro	31. (33.)	4. (6.)	20. (22.)
Latvia	57. (57.)	28. (30.)	44. (37.)
Liettua	44. (41.)	23. (23.)	36. (40.)
Puola	67. (64.)	41. (57.)	60. (45.)
...
Suomi	1. (1.)	15. (15.)	1. (1.)
Venäjä	90. (86.)	124. (115.)	70. (70.)

*Transparency International

**The Heritage Foundation

***World Economic Forum

Lähde: www.transparency.org; www.heritage.org; www.weforum.org

Sveitsiläisen World Economic Forumin julkaisema Growth Competitiveness Index koostuu useista tarkemmista alaindekseistä ja pyrkii kuvaamaan kansantalouksien kilpailukykyä arvioimalla eri taustatekijöiden tilaa kunkin maan taloudessa. Näitä tekijöitä ovat mm. maan makrotaloudellinen ja lainsäädännöllinen toimintaympäristö, infrastruktuurin ja teknologian taso, korruption laajuus ja koulutusjärjestelmän taso. Viimeisimmässä vertailussa Viro ja Liettua paransivat asemiaan, mutta Latvian ja Puolan sijoitus putosi roimasti. Puola menestyy erityisen heikosti julkisyhteisöjen toimintaa kuvaavassa vertailussa.

Harmaan talouden merkitys on edelleen suuri Itä-Euroopan maissa, vaikkakin muun muassa tori-/katukaupan vähentyminen ja veroviranomaisten tehostunut toiminta ovat

pienentäneet raportoimattoman talouden osuutta. On silti hyvin tavallista, että osa palkasta maksetaan ruskeassa kirjekuoressa. Maailmanpankin syksyllä 2004 julkaiseman liiketoimintaympäristövertailun mukaan harmaan talouden osuus Latviassa on arviolta 40 prosenttia kansantulosta, Liettuassa noin 30 prosenttia ja Puolassa 28 prosenttia. Viron suhteen ei vastaavaa arvioita annettu. Maailmanpankin mukaan läntisen Euroopan EU-maissa epävirallisen talouden osuus on tyypillisesti noin 10-20 prosenttia maan kansantulosta.

11 Näkymät vuosille 2005 ja 2006

Euroopan unionin talouskasvun odotetaan jatkuvan kutakuinkin nykyisellä varsin hitaalla tasolla vuosien 2005 ja 2006 ajan. Komission tuoreen ennusteen mukaan vuonna 2005 EU-alueen talous kasvaa 2 prosentin vauhdilla ja vuonna 2006 hieman nopeammin eli 2.3 prosenttia edellisvuodesta. Merkittäviä muutoksia kasvun tekijöihin tai uutta moottoria nostamaan Euroopan talouskasvu nopeamman kasvun uralle ei ole näköpiirissä. Sitä vastoin maailmantalouden kasvu saavutti viime vuonna korkeimman tasonsa sitten 1970-luvun, kun bruttokansantuotteen kokonaiskasvuksi arvioitiin noin 5 prosenttia edellisvuodesta. Maailmantalouden odotetaan kasvavan edelleen yli 4 prosentin vuosivauhdilla myös kuluvan ja ensi vuoden ajan.

Viron talouden odotetaan pysyvän nopealla kasvu-uralla lähivuosina. Euroopan komissio ennustaa kasvuvauhdin pysyvän nykyisellä tasolla, noin 6 prosentin tuntumassa vuosina 2005 ja 2006. Viron talous kasvaa erityisesti viennin ja investointien vetämänä. Investointien odotetaan kääntyvän aikaisempia vuosia nopeampaan kasvuun mm. infrastruktuurihankkeisiin suunnattujen EU-tukien avittamana. Sitä vastoin sekä yksityisen että julkisen kulutuksen odotetaan kasvavan kansantuotetta hitaammin. Viennin kasvun myötä kauppavajeen odotetaan pienenevän, mikä alentaa huimaksi paisunutta vaihtotaseen vajetta.

Latvia tulee säilyttämään asemansa nopeimmin kasvavana EU-taloutena ainakin kahden seuraavan vuoden ajan ja maa saavuttaa näin muiden EU-maiden tulotasoa. Vuoden 2004 ennätysnopeaan talouskasvuun tuskin enää ylletään, mutta odotettu yli 7 prosentin vuosittainen reaaliikasvu on hurja esimerkiksi vanhoihin EU-maihin verrattuna. Viime vuosina Latvian talouskasvun moottoreina ovat toimineet yksityisen kulutuksen ja investointien kasvu. Toisaalta kulutuksen kasvu on perustunut paljolti lainanoton kasvuun, sillä työllisyys ja reaali-palkat ovat nousseet kulutusta hitaammin. Tulevina vuosina kulutuksen kasvun odotetaan hidastuvan, mutta pysyvän edelleen vahvana. Latvian talouskasvu nojaa erityisesti investointeihin rakentamisen kasvun ja EU:n rakennerahastotukien avittamina. Viime vuonna jyrkästi kohonneen inflaation odotetaan pysyvän vuonna 2005 korkealla, noin 5 prosentin lukemissa, vaikka kertaluontoiset EU-jäsenyyteen liittyvät erät poistuvat tilastoista. Voimakkaasti kasvava kysyntä aiheuttaa inflaatiopaineita jatkossakin.

Taulukko 6 Euroopan komission talousennuste vuosille 2005-2006

	Viro			Latvia			Liettua			Puola		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
BKT:n reaaliikasvu	6.2	6.0	6.2	8.5	7.2	7.5	6.7	6.4	5.9	5.3	4.4	4.5
Yksityinen kulutus	5.3	5.5	5.6	9.9	6.6	5.3	9.4	6.7	6.5	3.2	3.8	3.9
Julkinen kulutus	5.1	5.2	4.7	2.7	2.5	2.5	5.8	5.9	3.8	1.4	1.1	1.3
Investoinnit	8.7	8.3	6.9	19.3	16.3	14.6	12.3	14.4	9.5	5.6	10.0	11.0
Työttömyys	9.2	8.7	8.2	9.8	9.4	9.2	10.8	10.2	9.7	18.8	18.3	17.6
Kuluttajahinnat	3.0	3.3	2.7	6.2	5.0	3.6	1.1	2.9	2.6	3.6	2.1	2.3
Vaihtotaseen alijäämä (-)	-12.9	-12.1	-11.2	-12.4	-10.5	-10.0	-8.3	-8.8	-8.5	-1.5	-2.4	-3.0
Julkisen sektorin tasapaino (% BKT:sta)	1.8	0.9	0.5	-0.8	-1.6	-1.5	-2.5	-2.4	-1.8	-4.8	-4.4	-3.8
Julkisen velan määrä (% BKT:sta)	4.9	4.3	4.0	14.4	14.0	14.3	19.7	21.2	20.9	43.6	46.8	47.6

Lähde: European Commission – Economic Forecast Spring 2005

Liettuan talouskasvun odotetaan jatkuvan nopeana, vaikkakin se hidastunee hieman viime vuosien tahdista. Komission ennusteen mukaan Liettuan talous kasvaa noin 6.4 prosenttia vuonna 2005 ja noin 6 prosenttia vuonna 2006. Latvian tapaan yksityisen kulutuksen ja investointien kasvu on ollut Liettuan viime vuosien kasvun perustana. Työttömyyden pieneneminen ja reaali-palkkojen nousu on piristänyt kotimaista kysyntää. Liitin (euron) arvon vahvistuminen suhteessa dollariin on viime vuosina kohottanut liettu-

alaisten ostovoimaa, joskin se on myös lisännyt tuontia. Kulutuksen kasvun odotetaan nyt kasvavan käsikkäin bruttokansantuotteen kanssa, joten jatkossa talouskasvu nojaa yhä enemmän investointien kasvulle.

Yksi merkittävä uhka Liettuan talouskasvulle on epävarmuus öljynjalostamo Mazeikiu Naftan, Liettuan suurimman yrityksen kohtalosta. Jalostamon suurin omistaja, venäläinen Yukos, ajautui vaikeuksiin viime vuonna, kun Venäjän valtio alkoi karhuta verosääntöjään ja otti haltuunsa Yukosin tärkeimmän öljyntuottajayksikön. Omistajansa ongelmista johtuen Mazeikiu Naftalla on ollut vaikeuksia saada riittävä määrä raakaöljyä Venäjältä jalostamon tarpeisiin. Liettuan hallitus on etsinyt kriisiin ratkaisua mm. tarjoutumalla hankkimaan enemmistön jalostamosta, mutta Yukos ei ole tähän suostunut. Venäläiset öljyjätit Lukoilin johdolla ovat ilmaiseet kiinnostuksensa Yukosin osuuteen jalostamosta.

Puolan keskuspankki alensi vastikään tämän vuoden kasvuennustettaan heikentyneiden vientinäkemien myötä. Toisaalta maan talouskasvu näyttää taas palanneen nopealle kasvu-uralle 2000-luvun alkuvuosien vaikeuksien jälkeen. Puolan keskuspankin ennusteen mukaan Puolan talous kasvaa reaalisesti 4-4.5 prosenttia vuonna 2005 ja 4.5-5.5 prosenttia vuonna 2006. Myös EU:n komission ennuste mahtuu tähän haarukkaan. Tulevien vuosien talouskasvu perustuu erityisesti investointien kasvulle, mitä tukee investointien alhainen lähtötaso, yritysten merkittävästi parantunut kannattavuus, EU-tuet ja pääomahyödykkeiden kuten koneiden ja laitteiden halpeneminen zlotyn vahvistumisen myötä. Myös viennin odotetaan vetävän Puolan taloutta viime vuosien tapaan. Suurimmaksi talouskasvun uhaksi voidaan arvioida kotimaisen kysynnän hiipuminen, koska maan työllisyystilanteen ei odoteta riittävän nopeasti paranevan lähivuosina. Lisäksi julkisen talouden epätasapaino ja maan poliittisen tilanteen epävarmuus saattavat jarruttaa investointien kasvua.

12 Tilastotietoa Baltian maiden ja Puolan talouksista

Estonia - main economic indicators	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	as of
GDP (y-o-y %-growth, constant prices)	5.2	-0.1	7.8	6.4	7.2	5.1	6.2		1-12/2004
Industrial production (y-o-y %-growth)	4.1	-3.4	14.6	8.9	8.2	11.0	7.5	5.8	1-2/2005
Inflation (CPI, end of period, y-o-y %-change)	6.5	3.9	5.0	4.2	2.7	1.1	5.0	5.0	3/2005
General government budget balance (% of GDP)	-0.3	-3.7	-0.6	0.3	1.4	3.1	1.8		1-12/2004
Gross wage (period average, EUR)	262	284	314	352	393	430	492		Q4/2004
Unemployment (% end of period, LFS data)	10.2	12.9	13.9	11.9	11.3	9.3	8.5		Q4/2004
Exports (EUR million, current prices)	2 252	2 239	3 445	3 698	3 642	4 003	4 747	855	1-2/2005
Imports (EUR million, current prices)	3 529	3 224	4 615	4 798	5 079	5 715	6 738	1 055	1-2/2005
Current account (% of GDP)	-8.6	-4.4	-5.5	-5.6	-10.2	-13.2	-12.7		1-12/2004

Source: Statistical Office of Estonia, Bank of Estonia, Eurostat, author's calculations

Latvia - main economic indicators	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	as of
GDP (y-o-y %-growth, constant prices)	4.7	3.3	6.9	8.0	6.4	7.5	8.5		1-12/2004
Industrial production (y-o-y %-growth)	2.0	-8.8	3.2	6.9	5.8	6.5	6.0	-0.8	1-2/2005
Inflation (CPI, end of period, y-o-y %-change)	2.8	3.2	1.8	3.2	1.4	3.6	7.3	6.4	3/2005
General government budget balance (% of GDP)	-0.6	-4.9	-2.8	-2.1	-2.7	-1.5	-0.8		1-12/2004
Gross wage (period average, EUR)	202	225	268	282	297	298	314		1-12/2004
Unemployment (% end of period, LFS data)	13.7	13.2	13.3	12.9	11.6	10.3	10.3		Q4/2004
Exports (EUR million, current prices, average exch. rate)		1 613	2 020	2 232	2 416	2 559	3 175	550	1-2/2005
Imports (EUR million, current prices, average exch. rate)		2 758	3 453	3 910	4 284	4 634	5 616	864	1-2/2005
Current account (% of GDP)	-9.7	-9.0	-6.4	-7.6	-6.7	-8.2	-12.3		1-12/2004

Source: Central Statistical Bureau of Latvia, Bank of Latvia, Eurostat, author's calculations

Lithuania - main economic indicators	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	as of
GDP (y-o-y %-growth, constant prices)	7.3	-1.7	3.9	6.4	6.8	9.7	6.7		1-12/2004
Industrial production in sales (y-o-y %-growth)	8.2	-9.9	2.2	16.0	3.1	16.1	10.8	1.8	1-2/2005
Inflation (CPI, end of period, y-o-y %-change)	2.4	0.3	1.4	2.0	-1.0	-1.3	2.9	3.2	3/2005
General government budget balance (% of GDP)	-3.0	-5.6	-2.5	-2.0	-1.5	-1.9	-2.5		1-12/2004
Gross wage (period average, EUR)	208	231	263	274	293	311	335		1-12/2004
Unemployment (% end of period, LFS data)	12.6	15.3	16.9	17.9	13.0	11.6	10.6		Q4/2004
Exports (EUR million, current prices, average exch. rate)		2 583	3 841	4 778	5 526	6 158	7 451	1 234	1-2/2005
Imports (EUR million, current prices, average exch. rate)		4 340	5 650	6 767	7 943	8 526	9 875	1 503	1-2/2005
Current account (% of GDP)	-12.1	-11.2	-5.9	-4.7	-5.2	-6.9	-7.2		1-12/2004

Source: Statistics Lithuania, Bank of Lithuania, Eurostat, author's calculations

Poland - main economic indicators	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	as of
GDP (y-o-y %-growth, constant prices)	4.8	4.1	4.0	1.0	1.4	3.8	5.3		1-12/2004
Industrial production (y-o-y %-growth)	3.5	3.6	6.7	0.6	1.1	8.3	12.3	3.1	1-2/2005
Inflation (CPI, end of period, y-o-y %-change)	8.6	9.8	8.5	3.6	0.8	1.7	4.4	3.6	3/2005
General government budget balance (% of GDP)	-2.1	-1.4	-0.7	-3.9	-3.6	-4.5	-4.8		1-12/2004
Gross wage (period average, EUR)	314	401	472	557	544	497	505		1-12/2004
Unemployment (% last survey in the year, LFS data)	10.6	15.3	16.0	18.5	19.7	19.3	18.0		Q4/2004
Exports (EUR billion, current prices, average exch. rate)	25.1	25.7	34.4	40.4	43.4	47.5	60.0	10.1	1-2/2005
Imports (EUR billion, current prices, average exch. rate)	41.5	43.2	53.1	56.2	58.3	60.3	71.6	11.1	1-2/2005
Current account (% of GDP)	-4.1	-7.6	-6.0	-2.9	-2.6	-2.2	-1.6		1-12/2004

Source: Polish Official Statistics, National Bank of Poland, Eurostat, author's calculations

Lähde: Baltic Rim Economies – Bimonthly Review 2-2005

Baltic Rim Economies, Bimonthly Review

ISSN 1459-9759

Editor-in-chief Hannu Pirilä

Turku School of Economics and Business Administration, Pan-European Institute

Rehtorinpellonkatu 3, FIN-20500 Turku, Finland

Tel. +358 2 481 481, fax +358 2 4814 268, www.tukkk.fi/pei/bre